

Arbetsliv och samverkan

En kartläggning av hur arbetsliv och samverkan
kommer till uttryck i UKÄ:s granskningar

Arbetsliv och samverkan

En kartläggning av hur arbetsliv och samverkan kommer till uttryck i UKÄ:s granskningar
Rapport 2021:7

Utgiven av Universitetskanslersämbetet 2021

Författare: Petra Dahlström, Caroline Tovatt, Carin Dänsel, Nina Bandmann

Diarienummer: 412-00123-21

Universitetskanslersämbetet • Hammarbybacken 31 • Box 6024, 121 06 Johanneshov
tfn 08-563 085 00 • e-post registrator@uka.se • www.uka.se

Innehåll

Sammanfattning.....	4
Inledning.....	6
Bakgrund.....	8
Arbetsliv och samverkan i forskningspolitiska propositionen.....	9
Delstudie 1 – Kartläggning av lärosätesgranskningar.....	10
Utgångspunkter.....	10
Arbetsliv och samverkan i lärosätesgranskningarna	11
Sammanfattande iakttagelser.....	18
Delstudie 2 – Kartläggning av utbildningsutvärderingar på forskarnivå	21
Utgångspunkter.....	21
Arbetsliv och samverkan i utbildningsutvärderingar på forskarnivå.....	21
Vad bedömarna värderar	24
Förutsättningar	28
Sammanfattande iakttagelser.....	30
Delstudie 3 – Kartläggning av utbildningsutvärderingar på grundnivå och avancerad nivå	32
Utgångspunkter.....	32
Bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan	33
Bedömningsgrunden Utbildningsmiljö	38
Måluppfyllelse inom kunskapsformen färdighet och förmåga.....	39
Sammanfattande iakttagelser.....	40
Avslutande reflektioner.....	42
Arbetsliv och samverkan i kvalitetsarbetet på lärosätena.....	42
Att ta med i UKÄ:s metodutvecklingsarbete	44
Litteratur	47

Sammanfattning

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har kartlagt hur arbetsliv och samverkan kommer till uttryck i det nationella kvalitetssäkringsystemet. Rapportens syfte är att bidra med underlag för diskussion om hur arbetsliv och samverkan fungerar i lärosätenas kvalitetssäkringsarbete och utbildningsutvärderingar. Rapporten kan även användas för UKÄ:s interna metodutvecklingsarbete.

Kartläggningen bygger på en genomgång av 69 yttranden från olika granskningar under nuvarande kvalitetssäkringscykel. Det är inte någon kvantitativ sammanställning, utan snarare en kvalitativ analys med exempel och citat från yttrandena. De huvudsakliga områden som bedömarna ska lyfta fram är styrkor, goda exempel och utvecklingsområden.

Kartläggningen visar att bedömarna i både granskningar av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete och i utbildningsutvärderingar identifierar strukturer som möjliggör samarbete med arbetslivet och dess representanter samt samverkan som sker via aktiviteter och kunskapsöverföring.

Lärosätena har, med något undantag, visions- och strategidokument som tydligt skriver fram samverkan med det omgivande samhället. Ett tydligt exempel från lärosätessgranskningarna är att rutiner för samverkan med arbetslivet finns med i planeringen när nya utbildningar ska inrättas och i analysen när en utbildnings användbarhet utvärderas.

På forskarutbildningsnivå handlar yttrandena till stor del om att utveckla utbildningarnas och forskningens relevans samt olika former av samverkansaktiviteter. Exempel på detta är doktorandernas muntliga och skriftliga kommunikation om forskning, deltagande i kurser, konferenser, samverkan i Sverige och utomlands via kontakter och nätverk samt aktiviteter som bidrar till att lära ut och att utveckla samhället.

På grundnivå och avancerad nivå, i detta fall lärarutbildningarna, handlar samverkan i stor utsträckning om att hämta in erfarenheter från professionen. Exempel på det är yrkesverksamma lärare som undervisar i den lärosätessförlagda undervisningen. Andra delar av samverkan på lärarutbildningarna består av den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU), studiebesök, alumnverksamhet samt samarbeten via olika former av nätverk och kontakter med det omgivande samhället.

På de lärosäten där det finns utbildningar som innehåller verksamhetsintegrerat lärande (VIL), VFU eller någon annan form av

praktik lyfts detta fram i både lärosätesgranskningarna och utbildningsutvärderingarna på grundnivå och avancerad nivå. Lärosätesgranskningarna utgår framför allt från de rutiner och processer som är kopplade till dessa samarbeten, medan utbildningsutvärderingarna utgår mer från kvaliteten i VFU-samarbetet.

Kartläggningen visar att det inte är tydliggjort hur lärosätena värderar, bedömer och följer upp den samverkan som sker med arbetslivet och hur de tar tillvara resultaten. Exempelvis hur följs alumnverksamheten upp och hur tolkas alumnernas erfarenheter i förhållande till uppdraget att förbereda studenterna och doktoranderna för att möta förändringar i arbetslivet?

När det gäller det kommande metodutvecklingsarbetet finns det behov av att se över UKÄ:s vägledningar, så att de tydliggör relationen mellan lärosätesgranskningarna och utbildningsutvärderingarna. För att undvika onödig repetition i arbetet med självvärderingar och yttranden, skulle en genomlysning kunna göras för att avgöra i vilken grad frågor om arbetsliv och samverkan ska vara inslag i flera bedömningsgrunder eller stå för sig själv i en egen bedömningsgrund.

Kanske är till och med arbetsliv och samverkan som bedömningsgrund till vissa delar överflödigt när det gäller vissa yrkesutbildningar?

Kartläggningen av lärarutbildningarna visar att de har en omfattande samverkan med professionen genom studenternas VFU-placeringar. Överlag finns det en poäng att granskningarna ökar sin träffsäkerhet, för att därmed ytterligare bidra till ett kontinuerligt förbättringsarbete ute på lärosätena.

Inledning

I lärosätenas uppdrag ingår att varje universitets- och högskoleutbildning ska vara utformad och genomföras på ett sådant sätt att den är användbar och utvecklar studentens beredskap att möta förändringar i arbetslivet. I UKÄ:s uppdrag ingår att, via lärosätesgranskningarna och i utbildningsutvärderingarna, utvärdera hur lärosätena genomför och klarar av sitt uppdrag. Arbetsliv och samverkan ingår som ett bedömningsområde i UKÄ:s utvärderingar. Den här rapporten är en kartläggning av ett urval av bedömargruppernas yttranden om hur lärosätena arbetar med arbetsliv och samverkan.

Kartläggningens ena syfte är att den ska kunna fungera som ett underlag för diskussion om hur arbetsliv och samverkan fungerar i lärosätenas kvalitetssäkringsarbete och utbildningsutvärderingar. UKÄ ska fungera som en kunskapskälla i frågor som rör högre utbildning, och med kartläggningar som den här ska UKÄ förhoppningsvis kunna verka för fortsatt kvalitetsarbete utanför ramen för granskningarna både vid enskilda utbildningar och på lärosätesnivå. Det här syftet ligger också i linje med *Principerna för kvalitetssäkring av högre utbildning inom Europa* (ESG) som förordar att kvalitetssäkringsorgan regelbundet ska publicera rapporter som beskriver och analyserar generella observationer som kommit fram under den externa kvalitetssäkringen.¹

Kartläggningens andra syfte är att bidra till UKÄ:s interna lärande genom att utgöra ett av flera underlag för metodutvecklingsarbetet inför kommande granskningssykel. Av den anledningen har vi varit intresserade av att se vad nuvarande granskningssystem fångar upp när det kommer till bedömningsområdet arbetsliv och samverkan. Vi har också velat jämföra om de olika utvärderingarna kompletterar eller överlappar varandra.

Kartläggningen har genomförts i tre delstudier som bygger på sammantaget 69 yttranden, varav 14 lärosätesgranskningar och 55 utbildningsutvärderingar (se fördelningen i tabell 1).

¹ <https://www.uka.se/download/18.2b5bddd71593fab953bdc5ff/1487841879254/ESG-svensk-oversattning.pdf> s. 23.

Tabell 1. Lärosäten, utbildningar och antal yttranden som ingår i kartläggningen.

Lärosäten	Lärosätesgranskning	Forskarutbildning	Ämnesläraryxamen 7-9	Ämnesläraryxamen GY	Förskolläraryxamen	Grundläraryxamen
HB	1	2	1		1	3
HJ	1	5	1	2	1	2
HHS	1	2				
MAU	1	3	5	4	1	2
MDH	1			2		2
ESH	1					
FHS	1		1			
GIH	1		0	1		
RKH	1					
SHH	1					
KI	1					
KTH	1	5		1		
CHT	1	6	0	1		
SLU	1	2				
Totalt	14	25	7	11	3	9

Som stöd för lärosätenas arbete med självvärderingen och bedömargruppernas arbete med bedömning och yttranden finns en vägledning från UKÄ. I vägledningen framgår bland annat de bedömningsområden och bedömningsgrunder som sätter ramarna för bedömarens granskning.

Vägledningen – och vår kartläggning – utgår från de huvudsakliga områden som bedömarna ska lyfta fram, som styrkor, goda exempel och utvecklingsområden. Kartläggningen gör inte någon kvantitativ sammanställning, utan är en kvalitativ analys med exempel och citat från yttrandena. Delstudierna presenteras var för sig och innehåller specifika utgångspunkter (metod), definitioner av bedömningsgrunderna, resultat och sammanfattande reflektioner. Den första delstudien gäller lärosätesgranskningarna, följt av utbildningsutvärderingarna på forskarnivå och slutligen utbildningarna på grundnivå och avancerad nivå (i detta fall lärutbildningar).

Rapporten inleds med en kort bakgrund där vi beskriver vad högskolelagen säger om arbetsliv och samverkan och sätter in det i ett historiskt sammanhang. Rapporten avslutas med en sammanfattande diskussion, där vi lyfter fram gemensamma mönster i de olika granskningarna och ger rekommendationer för UKÄ:s kommande metodutvecklingsarbete.

Bakgrund

I 1 kap. 2 § högskolelagen (1992:1434) står det att utbildningar ska vila på vetenskaplig eller konstnärlig grund och på beprövad erfarenhet. I högskolornas uppgift ingår att samverka med det omgivande samhället och informera om sin verksamhet samt verka för att forskningsresultat tillkomna vid högskolan kommer till nytta. I 1 kap. 8 § står det att utbildningen ska utveckla studenternas beredskap att möta förändringar i arbetslivet.

Samverkan som begrepp har ingen tydlig definition i högskolelagen. Att samverkan bör definieras brett, slog Sveriges universitets- och högskoleförbunds (SUHF) expertgrupp för samverkan fast i en rapport där de diskuterar hur lärosätena ska definiera sitt uppdrag:² ”Vi tolkar intentionen med samverkansuppgiften som ett uppdrag att tillse att utbildning och forskning vid lärosätena ska nyttiggöras i samhället. Därmed kan begreppet inte avgränsas till enbart de aktiviteter där lärosätena samarbetar med en väl definierad icke-akademisk aktör. Vägarna till nyttiggörande kan vara många, beroende på sammanhang och ämnesområde.”

Lärosätenas samverkan med det omgivande samhället har ökat kraftigt sedan mitten av 1980-talet, enligt en rapport om lärosätenas arbete med samverkan från Vinnova³. Några punkter som lyfts fram som avgörande för den utvecklingen är

- förändringar i högskolelagen, i regleringsbrev etc.
- EU:s ramprogram och svenska program som har stimulerat samverkan
- ökad medfinansiering från lärosätet
- behov och förväntningar från det omgivande samhället, som företag, kommuner och regioner
- önskan att bidra till samhällsutvecklingen
- ökande internationell konkurrens mellan lärosäten.

Enligt rapporten har olika typer av lärosäten nått olika långt i sitt arbete med samverkan. Tekniska lärosäten har genom en bredare samhällsnytta och relevans för näringslivet en tradition av samverkan, och de yngre lärosätena har haft ett regionalt uppdrag att samverka. De äldsta och mer traditionstygda lärosätena bedöms ha hunnit minst långt i sitt arbete med samverkan.

² Lärosätenas samverkan med det omgivande samhället – utgångspunkter och principer (2018), s. 11.

³ Långsiktig utveckling av svenska lärosätens samverkan med det omgivande samhället (VA 2015:3–12).

Arbetsliv och samverkan i forskningspolitiska propositionen

I prop. 2020/21:60 *Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige* (fortsättningsvis kallad forskningspropositionen) finns flera skrivningar som är kopplade till lärosätenas uppgift att samverka med det omgivande samhället. Även det livslånga lärandets betydelse lyfts fram. Skrivningarna pekar mot att universitetens och högskolornas samverkan och samhällspåverkan ska öka.

I forskningspropositionen föreslås att högskolelagen ska ändras. Förutom att det ska ingå i högskolornas uppgift att samverka med det omgivande samhället och att verka för att den kunskap och kompetens som finns vid högskolan kommer samhället till nytta, ska det även enligt förslaget ske ett ömsesidigt utbyte. Regeringen avser även att följa upp lärosätenas strategiska samverkansarbete inom ramen för myndighetsstyrningen. För lärosätenas fortsatta arbete med samverkan föreslås både att UKÄ och Vinnova ska stödja lärosätena.

I det nationella kvalitetssäkringssystemet som UKÄ ansvarar för ingår tematiska utvärderingar av vissa uppdrag som lärosätena ska ansvara för enligt lag och förordning. De tematiska utvärderingarna har ett kvalitetsdrivande syfte för lärosätenas arbete. I forskningspropositionen aviserar regeringen att man ska ge UKÄ i uppdrag att genomföra en tematisk utvärdering av samverkan.

Delstudie 1 – Kartläggning av lärosätesgranskningar

Det övergripande syftet med den här delstudien är att belysa hur frågor om arbetsliv och samverkan samt lärosätenas arbete med frågorna hanteras och kommer till uttryck i våra lärosätesgranskningar. Bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan innehåller en bedömningsgrund (*Lärosätet säkerställer, genom rutiner och processer, att utbildningarna utvecklar studenternas och doktorandernas beredskap att möta förändringar i arbetslivet*). Det är den bedömningsgrund som varit i fokus för vår kartläggning när vi studerat yttranden från 14 lärosätesgranskningar (se tabell 1 s. 7). Av de lärosäten som vi har studerat har alla fått den sammanvägda bedömningen *tillfredsställande* för området arbetsliv och samverkan och bedömningsgrunden är *uppfylld* för samtliga.

Den här delstudien inleds med en precisering av kartläggningens utgångspunkter och av den bedömningsgrund som kartläggningen bygger på. Därefter lyfts lärosätenas samverkan med arbetslivet fram under olika kategorier. Delstudien avslutas med sammanfattande iakttagelser.

Utgångspunkter

Granskningar av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete syftar dels till att granska att lärosätenas eget kvalitetsarbete säkrar hög kvalitet i utbildningen, dels till att bidra till lärosätenas kvalitetsutveckling. I yttrandena framgår bedömargruppens bedömningar och motiveringar samt ett förslag till samlat omdöme för lärosätets kvalitetssäkringsarbete.

Bedömningsområdet arbetsliv och samverkan är en del av det kontinuerliga förbättringsarbetet inom ramen för lärosätets kvalitetssystem. I den här kartläggningen utgår vi från ett antal kategorier för att skapa en struktur för vår fortsatta analys. Kategorierna är:

- organisation och ansvarsfördelning
- mål, strategier och styrdokument
- rutiner och processer
- verksamhetsförlagd utbildning
- statistik
- aktiviteter
- uppföljning och åtgärder
- styrkor och utvecklingsområden i det samlade omdömet
- arbetsliv och samverkan inom andra bedömningsområden.

Arbetsliv och samverkan i lärosätesgranskningarna

I det här avsnittet redovisar vi lärosätenas arbete med arbetsliv och samverkan under olika kategorier. Först sammanställer vi resultat om lärosätenas organisation, styrdokument och rutiner. Därefter gör vi nedslag i bland annat statistik, uppföljning och åtgärder. Varje kategori avslutas med några egna reflektioner.

Organisation och ansvarsfördelning

Av de 14 yttranden som ingår i kartläggningen finns ansvar och ansvarsfördelning nämnt i 10 av yttrandena. Skrivningarna om ansvar avser antingen att lärosätet har en eller flera utpekade funktioner med någon typ av ansvar för arbetsliv och samverkan, eller att det finns råd på olika nivåer inom organisationen.

Det är vanligt att lärosätena har olika råd med externa representanter. Det kan handla om helt externa råd eller råd kopplade till utbildningsprogram med några representanter från externa parter i olika delar av organisationen. Extern representation i styrelser lyfts också fram i något av yttrandena.

Vi ser flera exempel på att det finns utpekade funktioner med ansvar för samverkan med arbetslivet. I ett yttrande framgår att en internationell strateg har anställts för att möta det internationella och globala perspektivet. I ett annat yttrande nämns det att en samverkansstrateg har anställts för att utveckla samverkan. Av flera yttranden framgår att ansvaret för att utbildningarna är användbara för arbetslivet ligger på ansvarig för grundutbildning, programråd, programnämnd eller institutionsråd och liknande. Beskrivningarna av vilka uppgifter som ingår i ansvaret är oftast vaga. Det finns några mer konkreta exempel där det framgår att examensmål och resultat av program- och kursvärderingar diskuteras i branschrådet. Mer vanligt är skrivningar om att råden ska ge återkoppling från branschen om utbildningarnas användbarhet.

Beskrivningarna av organisation och ansvar varierar mellan yttrandena, men i huvudsak lyfter bedömargrupperna fram råd av olika slag. Ansvaret för dessa råd, kopplingen till bedömningsgrunden och kvalitetssystemet, beskrivs vanligtvis i övergripande och allmänna termer. Bedömarna uttrycker att representationen i olika råd och grupper är styrkor samt en garanti för att utbildningarna är användbara och utvecklar studenternas beredskap att möta förändringar i arbetslivet. Andra bedömningsområden kan också ta upp frågor om organisation och ansvar som är relevanta för bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan, men som inte upprepas här. Det är i så fall information som läsaren redan förutsätts ha, men som också innebär att bedömningsområdet inte är självständigt.

Mål, strategier och styrdokument

Av yttrandena framgår att lärosätena, med något undantag, har visions- och strategidokument där samverkan med det omgivande samhället tydligt ingår. I övriga yttranden framgår det indirekt. I dessa dokument finns målbilder och övergripande mål för samverkan.

I en knapp tredjedel av yttrandena nämner bedömaregrupperna dokument som riktlinjer, programrapporter och programutvecklingsplaner. Här finns också mer konkreta beskrivningar av hur utbildningarnas användbarhet ska mätas, följas upp och till vem resultaten ska återrapporteras. Det finns även en koppling till kvalitetssystemet, även om en bedömaregrupp inte hade tillgång till resultatet eftersom systemet är relativt nytt:

”Lärosätet beskriver tydligt att uppföljning av samverkan ska ske genom de systematiska uppföljningscyklerna var tredje år. Eftersom högskolan ännu inte kommit till år tre i cykeln, har detta arbete ännu inte konkretiserats.” (Gymnastik- och idrottshögskolan)

Genom att lärosätena skriver in i sina övergripande styrdokument (oftast visions- och utvecklingsdokument) att de har ”ledande samverkan” som mål och att ”utbildningen ska präglas av samhällsrelevans” (Kungl. Tekniska högskolan) eller att ”det ska finnas en god arbetsmarknad efter avslutad utbildning” (Försvarshögskolan), säkerställer lärosätena att uppföljningen sker genom målstyrning. Däremot framgår det inte av beskrivningen i yttrandet hur lärosätet följer upp målen, hur det avgörs om målen har uppnåtts och vilka åtgärder som lärosätet genomför om målen inte har uppnåtts. I vägledningen framgår att detta är något som lärosätena ska göra. Möjligtvis återfinns detta i självvärderingarna eller i bedömningsområdet som handlar om styrning och organisation.

Rutiner och processer

De rutiner och processer som bedömaregrupperna beskriver handlar många gånger om att lärosätena samverkar med arbetslivet när de utvecklar nya utbildningar, till exempel när ett nytt utbildningsprogram ska inrättas.

I samband med ansökan om att inrätta ett nytt utbildningsprogram ska ansökan till utbildningsnämnden eller motsvarande innehålla en redovisning av hur samverkan med arbetsmarknadens intressenter ska ske och hur avnämares förslag och synpunkter ska tas tillvara i utvecklingen av utbildningen (Sveriges lantbruksuniversitet). I processen för att inrätta ett nytt utbildningsprogram på Chalmers relateras programmen till näringslivets behov och efterfrågan.

Andra exempel är Malmö universitet som har rutiner kopplade till kvalitetsramverken, för att säkerställa att arbetsliv och samverkan beaktas vid inrättande av ny utbildning på grundnivå och avancerad nivå respektive vid inrättande av ett nytt forskarutbildningsämne. En rutin är

att externa granskare och ibland även en representant från professionen gör en bedömning av ansökan. Försvarshögskolan har ett utvecklingsarbete på gång, där arbetslivsperspektivet ska beaktas när nya utbildningar ska inrättas. Ett kriterium är att det ska finnas en god arbetsmarknad efter avslutad utbildning. Vid kommande utbildningsutvärderingar planerar Försvarshögskolan att följa upp utbildningarnas användbarhet i arbetslivet och beredskapen att möta förändringar.

Andra processer och rutiner som beskrivs i yttrandena handlar om kurs- och programvärderingar. Studenterna får i enkäter svara på frågor om utbildningens användbarhet. I ett yttrande skriver bedömarna att kursvärderingar och de årliga programutvärderingarna är en grund i kvalitetssäkringsarbetet på övergripande nivå, där även frågor om externa samarbeten och arbetslivsanknytning ingår. Därmed omfattas och inkluderas externa aktörer och arbetslivsföreträdare i det interna kvalitetssäkringssystemets processer.

Av yttrandena framgår att kurs- och programvärderingarna varierar stort i hur mycket som handlar om samverkan med arbetslivet.

I de flesta yttrandena framgår inte lärosätets system för kurs- och programvärderingar under rubriken Arbetsliv och samverkan. Att rutiner och processer finns för att beakta utbildningarnas användbarhet framgår tydligt i yttrandena när det gäller inrättande av nya utbildningar. Av beskrivningarna framgår däremot inte hur samverkan sker, i vilket skede av processen eller hur arbetslivets synpunkter dokumenteras och används i utvecklingsarbetet. När det handlar om befintliga utbildningar är det inte lika tydligt vilka rutiner och processer som finns för samverkan med arbetslivet, utöver den samverkan som finns för praktik av olika slag (se nästa avsnitt Verksamhetsförlagd utbildning) samt de frågor som finns i kurs- och programvärderingar. En notering är att rutiner och processer har fokus på samverkan men utelämnar hur dessa ska bidra till att utveckla studenterna och doktorandernas beredskap att möta förändringar i arbetslivet.

Verksamhetsförlagd utbildning

På de lärosäten där det finns utbildningar som innehåller verksamhetsintegrerat lärande (VIL), verksamhetsförlagd utbildning (VFU) eller praktik beskrivs oftast rutiner och processer inom bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan kopplat till det. I bedömnarnas yttranden ges exempel på att lärosätena har upparbetade samarbeten och avtal med verksamheter inom till exempel hälso- och sjukvården för att kunna genomföra utbildningarna och för att studenterna ska kunna möta förändringar i arbetslivet. Det är tydligt att intressenter har identifierats och att det finns rutiner och processer för arbetet. Det gäller bland annat Karolinska institutet, Röda Korsets högskola, Ersta Sköndal Bräcke högskola och Sophiahemmet högskola,

som alla bedriver vårdutbildning inom region Stockholm, men även Gymnastik- och idrottshögskolan, Försvarshögskolan, Malmö universitet, Högskolan i Borås och Mälardalens högskola har någon form av verksamhetsförlagd utbildning.

Hur väl samverkan mellan lärosätet och de verksamheter där studenterna genomför delar av utbildningen fungerar följs i de flesta fall upp genom examensenkäter, VFU-enkäter, avnämarenkäter, enkäter till personal och alumnundersökningar och andra årliga återrapporteringar. Samverkan presenteras som en integrerad del i verksamheterna på olika plan och i flera fall ges exempel på hur resultaten följs upp och tas tillvara och inlemmas i kvalitetssystemet.

”Lärosätet får via enkäter med olika frågor till studenter, medarbetare och chefer återkoppling på hur de inblandade uppfattat praktikperioden. Lärosätet samarbetar med regionen och näringslivet för att analysera studenternas åsikter om praktiken, och jämför resultat mot tidigare år med hänsyn till kommande yrkesliv och en föränderlig vård. Exempel på hur samarbetet hjälper till att identifiera problem är att handledningen av kliniska lektorer ska förbättras. Det finns rutiner både för insamling av data och för uppföljning som leder till förbättringar, vilket bedömarna anser att de övriga institutionerna skulle kunna lära sig av.” (Ersta Sköndal Bräcke högskola)

Bedömarna och lärosätena lyfter fram utbildningar med inslag av VFU, VIL eller praktik som tydliga exempel på när det finns rutiner och processer som kopplar till bedömningsgrunden och ett nära samarbete med arbetslivet. Det är positivt att det fungerar så bra men det är också en förutsättning för att studenterna ska klara examensmålen för dessa utbildningar, och det regleras oftast i någon form av avtal. VFU, VIL och praktik förekommer främst på vissa program inom grundutbildningarna och gäller därmed inte alla studenter.

Statistik

Statistiska uppföljningar finns i ytterst få yttranden, och om det nämns är det i generella termer. I ett av yttrandena framgår att statistik över anställningsbarhet är viktig för kvalitetssäkring och uppföljning samt som underlag vid rankning. I ett annat exempel skriver bedömarna att lärosätet tar fram statistik över etablering på arbetsmarknaden, och att statistiken är ett av underlagen till de nulägesanalyser som är första skedet i lärosätets interna utbildningsgranskningar. Det finns även exempel från lärosäten som genomför karriärenkäter och alumnenkäter.

Inte i något yttrande görs hänvisningar till UKÄ:s nyckeltal.

Aktiviteter

Samtliga yttranden beskriver väl olika aktiviteter som lärosätena organiserar för att se till att utbildningarna är användbara och förbereder studenterna för det kommande yrkeslivet. Vanliga exempel på aktiviteter

är gästföreläsningar, studiebesök, projekt med fokus på samverkan, arbetsmarknadsdag, karriärrådgivning, fadderföretag, jobbtorg och att examensarbeten utförs hos en extern part. Lärosätena genomför en mängd olika aktiviteter och de är viktiga inslag för att studenterna ska komma i kontakt med arbetslivet. Flera yttranden redogör för aktiviteter på olika nivåer. På en mer övergripande nivå finns exempelvis den formaliserade samverkan för praktik, medan det på utbildningsnivå handlar om gästföreläsare, fältstudier och liknande. Alumnverksamheten nämns ofta som betydande inslag, både som aktivitet, länk till arbetslivet och en viktig källa till information.

Bedömarna lyfter fram aktiviteterna som positiva exempel, men det finns ingen tydlig koppling till kvalitetsarbetet. I vissa fall värderas antalet aktiviteter eller bredden av olika aktiviteter extra positivt – ju fler aktiviteter desto bättre. Många lärosäten beskriver hur de samverkar med arbetslivet, men få arbetar aktivt med att utveckla aktiviteterna eller olika samarbeten för att möta de nya krav som ställs på framtidens arbetsliv.

Uppföljning och åtgärder

De egna studenterna är en viktig källa till information för hur väl utbildningarna är anpassade till det kommande arbetslivet. Det framkommer i yttrandena att flera av lärosätena genomför en rad olika enkäter⁴.

När det gäller kurs- och programvärderingar är det bara i en handfull yttranden som dessa nämns. I två fall bedömer bedömargruppen att samverkan och arbetslivsperspektiv i kurs- och programvärderingarna är ett utvecklingsområde. Några yttranden anger att program- och kursvärderingar redovisar studenternas åsikter om utbildningarnas användbarhet och om de förbereder dem för arbetslivet och för deras kommande yrkesroll. Enkäterna om VFU eller praktik är också exempel på utvärderingar som rör arbetsliv och samverkan.

Ett konkret exempel på uppföljning och åtgärder från ett yttrande är ett frågeformulär till utbildningsansvariga, där en av frågorna gäller om det finns fungerande former för samverkan med samhälle och näringsliv. Frågorna utgår från de kvalitetsstandarder som lärosätet har formulerat som ett slags kriterium för vad som kan anses vara god kvalitet. En åtgärd har blivit att stärka lärosätets centrala alumnverksamhet. Det framgår att lärosätets interna utbildningsgranskningar kan identifiera och hantera problem med samverkan.

Av flera yttranden framgår att uppföljning av arbetslivsanknytning och samverkan sker, eller ska ske, med regelbundenhet enligt kvalitetssystemet. Samtidigt konstaterar bedömargrupperna i flera

⁴ Några exempel är avnämarenkäter, alumnenkäter, avgångsenkäter eller ”karriärenkäter”. De studenter som har haft VFU eller praktik kan få svara på enkäter om hur det har fungerat.

yttranden att det är oklart om och hur uppföljning, åtgärder och återkoppling till berörda intressenter går till. Ett exempel är att det är ottydligt hur återkopplingen från branschråd och samverkanspartner dokumenteras och hanteras. Ett annat exempel är att det är ottydligt hur den systematiska uppföljningen av ”beredskap att möta förändringar i arbetslivet” beskrivs i kvalitetssystemet och hur resultat tas tillvara i utvecklingen av utbildningarna. Ett tredje exempel är att det är oklart hur resultat av enkäter tas tillvara.

Kursutvärderingar och andra uppföljningar är ett etablerat sätt som många lärosäten använder sig av, men inom andra bedömningsgrunder har vi sett att det kan vara problem med svarsfrekvensen och återkopplingen. Flera av lärosätenas kvalitetssystem bygger på studenternas kursvärderingar. Vi noterar att bedömargrupperna inte skriver mer om dessa inom bedömningsområdet eller hänvisar till det.

Styrkor och utvecklingsområden i det samlade omdömet

I drygt hälften av yttrandena anger bedömargrupperna organisatoriska förutsättningar som en styrka. Exempel på organisatoriska förutsättningar är god organisation för samverkan, extern representation på olika organisatoriska nivåer och att samverkan är förankrat i olika styrdokument som strategi-, mål- och riktlinjedokument. På ett av lärosätena lyfts det välutvecklade arbetet med VFU och VIL fram som en styrka.

I de fall bedömargrupperna lyfter fram rutiner och processer som styrkor handlar det om att enkäter av olika slag genomförs systematiskt och att det vid inrättande av ett nytt utbildningsprogram krävs en beskrivning av samverkan med arbetslivet och att den motsvarar arbetslivets behov. Det finns även exempel där det i princip är bedömningsgrunden som anges som styrka, att lärosätet har rutiner för att säkerställa utbildningarnas kvalitet för arbetsliv och samverkan.

Som styrkor nämns också olika aktiviteter som lärosätena genomför, exempelvis utbildningskonferenser, gemensamma chefs- och handläggarmöten och förekomsten av jobbtorg. Även gott anseende på arbetsmarknaden, hög etableringsgrad och stark koppling till arbetslivet tas i några fall upp som styrkor.

I yttrandetexten under bedömningsgrunden lyfter bedömargrupperna ibland fram ”styrkor” som inte nämns i det samlade omdömet. Exempel på det kan vara ett målmedvetet arbete, ett stort engagemang och att det finns en bredd av aktiviteter för arbetsliv och samverkan.

Även när det gäller utvecklingsområden lyfter bedömargrupperna i flera yttranden fram organisatoriska förutsättningar. Det handlar om att

förtydliga syfte och mål med samverkan, utveckla tydligare strukturer för samverkan och tydliggöra arbetslivsföreträdarnas roller i olika organ.

Flera utvecklingsområden som bedömargrupperna lyfter fram berör uppföljning. Exempelvis skriver bedömargrupperna att resultat från olika analyser och samverkansträffar behöver tas om hand på ett mer systematiskt sätt och att lärosätena behöver säkerställa att de enkäter som enligt systemet ska genomföras verkligen genomförs och följs upp. I två yttranden är det fråga om omfattande utvecklingsområden. I det ena yttrandet handlar det om att fortsätta arbetet med att införa kvalitetssystemet som helhet. I det andra yttrandet handlar det om att systematisera processen för att samla in samt bearbeta information och processer för beslut, genomförande och uppföljning av genomförda åtgärder.

Arbetet med alumner nämns som utvecklingsområde i två yttranden. I ena fallet handlar det om att bättre ta tillvara erfarenheter från alumner och alumnenkäter vid utveckling av utbildningarna. I det andra fallet handlar det om att vidareutveckla alumnätverket.

Likväl som att det är en styrka att ha ett systematiskt arbete, så är det också ett utvecklingsområde för några av lärosätena. Att följa upp och ta vara på resultat är ett återkommande utvecklingsområde för allt kvalitetsarbete och något som lärosätena behöver ta ett samlat grepp om. Även om alumnverksamhet bara nämns som utvecklingsområde i två yttranden, nämner bedömarna alumnverksamhet i samtliga yttranden utom ett. Vanligast är att alumnverksamhet beskrivs under bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan, men alumnverksamhet nämns även under bedömningsområdet Styrning och organisation samt bedömningsområdet Utformning, genomförande och resultat. Bedömargrupperna skriver att synpunkter från alumner är viktiga för lärosätets arbete med att följa upp och utveckla professionsrelevansen.

Arbetsliv och samverkan inom andra bedömningsområden

För att se om arbetsliv och samverkan nämns i några av de övriga bedömningsområdena gjorde vi en sökning på orden *arbetsliv* och *samverkan* i alla yttranden. Orden nämns i bedömningsområdena Styrning och organisation, Förutsättningar samt Utformning, genomförande och resultat, men enbart i färre än hälften av de 14 yttranden vi har studerat. Inom bedömningsområdet Förutsättningar framgår att lärosätet har lärare med en fot kvar i arbetslivet, externa lärare eller kombinationstjänster medan det under bedömningsområdet Utformning, genomförande och resultat kan vara kopplat till utveckling av utbildningar som tar hänsyn till arbetsmarknadens behov. Under bedömningsområdet Styrning och organisation ser vi spår av att samverkan är ett område som följs upp inom kvalitetssystemet och att det finns utpekade funktioner med ansvar för samverkan.

Att göra en sökning av ord ger inte en hel bild av hur lärosätet arbetar med arbetsliv och samverkan inom kvalitetssystemet, men det visar att det är koncentrerat till bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan. Vi gjorde då ett stickprov och läste igenom två yttranden i sin helhet och fann fler kopplingar än vid sökning på orden *arbetsliv* och *samverkan*. Exempelvis beskrevs arbete med avnämare och benchmarking.

Sammanfattande iakttagelser

Vid en lärosätesgranskning granskas lärosätenas kvalitetssäkringsarbete, det vill säga hur lärosätet genom rutiner och processer säkerställer kvaliteten i utbildningarna. En iakttagelse som gjorts i vår kartläggning är att yttrandena innehåller både beskrivningar av det systematiska arbetet med samverkan med arbetslivet och olika aktiviteter som pågår löpande.

Aktiviteter är ofta återkommande och viktiga inslag för att studenterna ska komma i kontakt med arbetslivet på olika sätt. De ses som positiva, men det finns ingen tydlig koppling till kvalitetsarbetet. I vissa fall kan det vara antalet aktiviteter som värderas som något extra positivt eller om en aktivitet är välbesökt. Vanliga exempel på aktiviteter är gästföreläsningar, studiebesök, projekt med fokus på samverkan, arbetsmarknadsdagar, fadderföretag och att examensarbeten utförs hos en extern part. Det finns också exempel på internationell samverkan med arbetslivet, men vi kan inte avgöra om det är en trend. Vi vet att en del av dessa aktiviteter drivs fram av studenter, men det framgår inte av yttrandena.

Att bedömarna skriver fram en blandning av aktiviteter och systematiskt arbete kan göra det svårare att förstå på vilka grunder lärosätet bedöms då bedömningsgrunden för arbetsliv och samverkan handlar om rutiner och processer.

Här är ett exempel från den sammanvägda bedömningen av bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan på Karolinska institutet:

”Lärosätet arbetar sammantaget välstrukturerat och systematiskt med att säkra kvaliteten i de kliniska delarna av utbildningen. Dessa delar är viktiga och är en stor del av grundutbildningarna. Även inom forskarutbildningarna finns en rad olika aktiviteter och strukturer för att skapa goda förutsättningar för kontakt med arbetslivet. Hur lärosätet på ett systematiskt sätt arbetar med att möta och delta i pågående förändringar inom hälso- och sjukvården är mer otydligt beskrivet.”

Att universitet och högskolor samverkar med arbetslivet och att studenterna får kontakt med det omgivande samhället både inom grundutbildning, fristående kurser och doktorandutbildning råder det ingen tvekan om. Däremot kan vi konstatera att det i hög grad saknas exempel på hur lärosätena arbetar med att förbereda studenterna och doktoranderna för att möta förändringar i arbetslivet.

Det finns lärosäten som arbetar med omvärldsanalys och i verksamheter där studenterna får arbeta med att ta fram lösningar på samhällliga utmaningar (exempelvis Open Lab⁵). Vi ser även att det finns exempel på hur lärosätena systematiskt samverkar med arbetslivet när de tar fram utbildningar, men inte i samma utsträckning när de utvecklar befintliga utbildningar för att möta framtidens krav.

I Handelshögskolans yttrande ges flera exempel på vad lärosätet vill att studenterna ska utveckla, men beskriver även vad bedömargruppen anser vara viktiga förmågor för att studenterna ska bli framgångsrika på framtidens arbetsmarknad. Handelshögskolan har en mission och en utbildningsambition, FREE⁶, för att förbereda studenterna för framtidens utmaningar. Bedömargruppen lyfter fram FREE som ett vägledande och bra exempel på kvalitetsstärkande arbete i förhållande till arbetsliv och samverkan. FREE är enligt bedömargruppen ett exempel på den kvalitetssäkrande dialogen mellan externa aktörer och utbildningsanordnare. Genom FREE anser man att lärosätet säkerställer att utbildningarna utvecklar studenternas och doktorandernas beredskap att möta förändringar i arbetslivet.

Det är intressant att notera att basen för kvalitetssäkringsarbetet på de flesta lärosätena är kurs- och programvärderingar. Men inom bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan nämns dessa värderingar endast kortfattat vad gäller rutiner och processer för insamling av synpunkter att använda i utvecklingsarbetet. Inte heller finns några resonemang om utmaningar med låg svarsfrekvens.

Det är spännande att följa i vilken riktning alumnverksamheten kommer att gå. Kommer fler att satsa på alumnverksamheten eller håller den på att ersättas av något annat? Vissa lärosäten uppmanas av bedömarna att satsa mer på alumnverksamheten och utveckla den. Det går inte att utläsa hur verksamheten ska utvecklas för att möta framtida behov. Inte heller framgår det vad det kan få för konsekvenser att kurser ges digitalt eller på andra sätt utanför campus, eller att man kan vara alumn på flera lärosäten.

Det finns internationella nätverk för alumner, och alumnerna är på flera håll en tillgång i universitetens kvalitetssäkringssystem. En del av alumnverksamheten består av ett ömsesidigt utbyte, där alumnerna är en källa till information för lärosätet. Aktiva alumner kan hålla gästföreläsningar eller medverka i samverkan med arbetslivet på andra sätt, samtidigt som lärosätet erbjuder alumnevenemang som både är socialt och kompetenshöjande.

⁵ Open Lab är ett centrum där studenter, lärare och forskare från Karolinska Institutet, KTH, Stockholms universitet och Södertörns högskola arbetar med utmaningar som Stockholms stad, Stockholms läns landsting och Länsstyrelsen i Stockholms län står inför. <https://openlabsthlm.se/>

⁶ Handelshögskolan har utgått från filosofen Ingemar Hedenius och formulerat sitt utbildningsuppdrag FREE. <https://www.hhs.se/sv/om-oss/organisation/mission-and-vision/>

Kort sammanfattning av våra iakttagelser från kartläggningen av lärosätetsgranskningarna:

- Samverkan är en integrerad del i verksamheten på olika plan.
- Bedömnarna är positiva till att lärosätena arbetar med samverkan med arbetslivet.
- Flera yttranden beskriver ett systematiskt arbete och ger exempel på aktiviteter och lärosätets samverkan med arbetslivet. Men det framgår inte om det är något som görs inom kvalitetssystemet och det systematiska kvalitetsarbetet.
- Det görs nedslag, det finns inte rutiner och processer som säkerställer att det gäller alla studenter och doktorander.
- Vi ser få exempel på hur lärosätena använder information och relevant statistik. Det är otydligt hur många studenter lärosätena når med sina aktiviteter och hur många alumner som deltar i lärosätenas utvecklingsarbete.
- Trots svagheter som i vissa fall kopplas till bedömningsgrunden, får alla granskade lärosäten godkänt på området Arbetsliv och samverkan.

Delstudie 2 – Kartläggning av utbildningsutvärderingar på forskarnivå

Det övergripande syftet med den här delstudien är att belysa hur frågor om arbetsliv och samverkan fungerar i utbildningsutvärderingar på forskarnivå. Delstudien är avgränsad till att omfatta yttranden från utvärderingar av de 25 forskarutbildningar som anges i tabell 1 (se s. 7). I vägledningen för utvärderingar av utbildning på forskarnivå belyses frågor som berör arbetsliv och samverkan under tre av bedömningsgrunderna⁷. Det är motsvarande avsnitt i bedömarnas yttranden som är underlag för analysen i den här kartläggningen. Av de sammanlagt 25 yttrandena har 24 utbildningar fått bedömningen *tillfredsställande*. En utbildning har fått bedömningen *inte tillfredsställande* under bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan på forskarnivå.

Den här delstudien inleds med en precisering av kartläggningens utgångspunkter och av de bedömningsgrunder och bedömningsområden som kartläggningen bygger på. Därefter lyfter vi fram de observationer som vi har gjort från yttrandena med avseende på arbetsliv och samverkan i forskarutbildningarna under olika rubriker. Delstudien avslutas med en sammanfattning och avslutande reflektioner.

Utgångspunkter

I det här kapitlet har vi sammanställt de trender, styrkeområden och områden i behov av vidareutveckling, som bedömarna lyfter fram i yttrandena och som är gemensamma för flera av de studerade forskarutbildningarna. Vi har samlat dem under rubriker som på detta sätt vuxit fram under genomläsningen.

Arbetsliv och samverkan i utbildningsutvärderingar på forskarnivå

I de utbildningsutvärderingar på forskarnivå som ingår i den här kartläggningen använde sig lärosätena och bedömarna av två separata men snarlika vägledningar. En vägledning gäller de första utvärderingarna som genomfördes 2017–2018 och en senare reviderad version gäller efterföljande utvärderingar. Revideringen berodde på en

⁷ Vägledning för utbildningsutvärdering på forskarnivå, UKÄ 2016, reviderad 2018.

önskan om att harmonisera och skapa likvärdighet med UKÄ:s utvärderingar av andra utbildningar, bland annat på grundnivå och avancerad nivå, som låg i en senare fas av metodutvecklingen. Skillnaderna i bedömningsgrunderna i vägledningarna när det gäller arbetsliv och samverkan är relativt små, men vi tar ändå upp dem här, eftersom 20 av de 25 genomgångna yttrandena utgår från den första versionen.

Vi har utgått från att frågor som handlar om arbetsliv och samverkan främst återfinns i tre av vägledningarnas bedömningsgrunder, där de antingen utgör hela eller delar av bedömningsgrunden. I tabell 2 finns en detaljerad redovisning av de formuleringar i bedömningsgrunderna som berör arbetsliv och samverkan.

I bedömningsgrunden Forskarutbildningsmiljö poängteras beaktande av doktorandens möjlighet till samverkan med det omgivande samhället både nationellt och internationellt. Det är av stor betydelse att utbildningen arbetar för att inkludera doktoranderna i befintliga nätverk och för att vidga deras forskarutbildningsmiljö, genom lokala, nationella och internationella nätverk.

Bedömningsgrunden *Måluppfyllelse av kunskapsformen färdighet och förmåga* handlar bland annat om att doktoranderna ska kunna presentera och diskutera sin forskning med auktoritet i olika sammanhang med både vetenskapssamhället och samhället i övrigt. Även här ska både det nationella och internationella perspektivet finnas med. Doktoranderna ska också kunna bidra till samhällets utveckling och stödja andras lärande.

I den bedömningsgrund som i den första versionen av vägledningen kallas Arbetslivets perspektiv och i den senare versionen kallas Arbetsliv och samverkan ligger fokus på att utbildningen är användbar och förbereder doktoranden på att kunna möta förändringar i arbetslivet. I den senare vägledningen tydliggörs att dessa förändringar kan ske både inom och utanför akademien.

Tabell 2. Bedömningsgrunder på forskarnivå.

Bedömningsgrunder forskarnivå i första versionen av vägledningen	Bedömningsgrunder forskarnivå i den reviderade vägledningen
Forskarutbildningsmiljö	Forskarutbildningsmiljö
Forskningen/den konstnärliga forskningen vid lärosätet har en sådan kvalitet och omfattning att utbildning på forskarnivå kan bedrivas på en hög vetenskaplig/konstnärlig nivå och med goda utbildningsmässiga förutsättningar i övrigt. <u>Relevant samverkan sker med det omgivande samhället både nationellt och internationellt.</u>	Forskningen/den konstnärliga forskningen vid lärosätet har en sådan kvalitet och omfattning att utbildning på forskarnivå kan bedrivas på en hög vetenskaplig/konstnärlig nivå och med goda utbildningsmässiga förutsättningar i övrigt. <u>Relevant samverkan sker med det omgivande samhället både nationellt och internationellt.</u>
Måluppfyllelse av kunskapsformen färdighet och förmåga	Måluppfyllelse av kunskapsformen färdighet och förmåga
<i>Utbildningen säkerställer genom utformning, genomförande och examination att doktoranderna, när examen utfärdas, visar förmåga att planera och med adekvata metoder bedriva forskning och andra kvalificerade (konstnärliga) uppgifter inom givna tidsramar <u>samt såväl i nationella som internationella sammanhang muntligt och skriftligt med auktoritet kan presentera och diskutera forskning och forskningsresultat i dialog med vetenskapssamhället och samhället i övrigt. Doktoranderna ska också visa förutsättningar för att såväl inom forskning och utbildning som i andra kvalificerade professionella sammanhang bidra till samhällets utveckling och stödja andras lärande.</u></i>	<i>Utbildningen möjliggör genom utformning och genomförande samt säkerställer genom examination att doktoranden, när examen utfärdas, kan visa förmåga att planera och med adekvata metoder bedriva forskning och andra kvalificerade (konstnärliga) uppgifter inom givna tidsramar <u>samt såväl i nationella som internationella sammanhang muntligt och skriftligt med auktoritet kan presentera och diskutera forskning och forskningsresultat i dialog med vetenskapssamhället och samhället i övrigt. Doktoranden ska också visa förutsättningar för att såväl inom forskning och utbildning som i andra kvalificerade professionella sammanhang bidra till samhällets utveckling och stödja andras lärande.</u></i>
Arbetslivets perspektiv	Arbetsliv och samverkan
<i>Utbildningen är <u>användbar och förbereder doktorander för ett föränderligt arbetsliv.</u></i>	<i>Utbildningen är <u>utformad och genomförs på ett sådant sätt att den är användbar och utvecklar doktorandens beredskap att möta förändringar i arbetslivet såväl inom som utanför akademien.</u></i>

Kommentar: Kursiv stil markerar skillnader i formulering mellan bedömningsgrunderna i de olika vägledningarna. Understruken text markerar de delar av bedömningsgrunderna som vi i vår kartläggning menar har ett särskilt fokus på arbetsliv och samverkan .

Vad bedömarna värderar

I yttrandena kan vi identifiera ett antal trender bland de styrkor, goda exempel och utvecklingsmöjligheter som bedömarna tar upp. Trenderna kan grupperas i områden som handlar om att

- presentera och diskutera forskning
- samverka både inom akademien och med det omgivande samhället
- stödja andras lärande och bidra till samhällets utveckling
- göra utbildningen och forskningen relevant och användbar

Dessutom löper bedömarnas uppskattning av det internationella perspektivet som en röd tråd genom yttrandena. Bedömarna lägger främst fokus på en rad aktiviteter som lärosätet och doktoranderna utför, men kommer också in på förutsättningar i doktorandernas miljö, en viktig faktor för deras utveckling inom arbetsliv och samverkan.

Presentera och diskutera forskning

Bedömarna ger stort utrymme i yttrandena till doktorandernas förmåga och träning i att skriftligt och muntligt presentera och diskutera forskning, främst inom men också utanför akademien. Doktoranderna får kunskap genom kurser inom framför allt kommunikation, pedagogik och akademiskt skrivande. De övar sin förmåga att skriva vetenskapliga publikationer, konferensartiklar och ansökningar av forskningsanslag samt att delta i möten med handledare, forskargrupper och samarbetsparter samt i seminarier och konferenser, både internt vid lärosätet samt externt i nationella och internationella sammanhang.

Vid flera tillfällen återkommer bedömarna till god publiceringsstatistik och vikten av att publicera artiklar i internationella tidskrifter. Även avhandlingsarbetet i sig bedöms vara värdefullt genom doktorandens deltagande i avhandlingsseminarier, författande av avhandlingens introduktion (kappa) och genomförande av själva disputationen.

”Som ett gott exempel vill bedömargruppen särskilt lyfta arbetet för att främja doktorandernas beredskap att publicera sig internationellt.” (Forskarutbildning i pedagogik, Malmö universitet)

”Doktoranderna presenterar sina artiklar både nationellt och internationellt på konferenser och skickar in sina artiklar till välrenommerade tidskrifter. De brukar föra en skriftlig dialog med granskare vid tidskriften fram till publicering.” (Forskarutbildning i produktionssystem, Stiftelsen Högskolan i Jönköping).

De förbättringsområden som bedömarna diskuterar handlar till stor del om doktorandernas förmåga och möjlighet till att skriftligt presentera sin forskning i mer formella och publika sammanhang och mindre om att muntligt presentera och diskutera forskning. Det kan röra sig om insatser för att öka antal granskade vetenskapliga artiklar i avhandlingen,

prioritering av tidskrifter och konferenser inför publikation, särskilda seminarier och språkstöd för att stärka doktorandernas förutsättningar att publicera sig internationellt samt balansen mellan doktorandernas övning i muntlig och skriftlig presentation.

”Även om doktoranderna får tillgång till olika nätverk och deltar på arenor där allmänhet och forskare möts, finns det i självvärderingen ett fokus på muntlig presentation. Bedömargruppen har tidigare lyft vikten av såväl muntlig som skriftlig kommunikation och vill även synliggöra vikten av detta sett från arbetslivets perspektiv.”
(Forskarutbildning i sjöfart och marin teknik, Chalmers tekniska högskola)

Samverkan och förberedelser för arbetslivet

För att belysa doktorandernas samverkan med det omgivande samhället och förberedelser för det kommande arbetslivet räknar bedömarna upp en rad exempel på nationella och internationella samarbets- och samverkansparter i forskningsverksamheten och forskningsprojekten. Exempel på detta är andra forskargrupper vid det egna lärosätet och externt inom akademien, lokala, regionala, nationella och internationella nätverk, forskningsinstitut, kulturinstitutioner, skolor och organisationer som arbetar med skolutveckling, offentlig sektor och myndigheter samt företag och industri. Externa forskningsfinansiärer bedöms också spela en viktig roll genom att de ställer krav på samarbetsförmåga, kommunikation och ledarskap samt utvecklar doktorandernas förståelse för arbetslivet.

Samverkan sker ofta genom akademiska plattformar som tematiska forsknings- och kompetenscentrum samt lokala, nationella och europeiska forskarskolor, som anses kunna vidga en annars begränsad forskningsmiljö genom att erbjuda instrument, doktorandkurser och intellektuellt utbyte. Doktoranderna deltar i utbytesprogram, gör i vissa fall utlandspraktik och är ibland anställda på deltid utanför akademien eller fullt ut som industridoktorander, vilket bedömarna menar ger dem en god förberedelse för arbetslivet efter disputationen.

”Det finns flera exempel på samverkan med det omgivande samhället t.ex. genom Smart Textil finns det samarbeten med Swerea IVF, SP och det finns lokala och regionala nätverk med större aktörer som samarbetar med högskolan i forskningsprojekt. Via de Smart Textiles finansierade projekten finns det möjlighet att få tillgång till utrustning som saknas på Högskolan i Borås.” (Forskarutbildning i textil materialteknik, Högskolan i Borås)

Att doktoranderna deltar i institutionstjänstgöring och främst i undervisning av studenter på grundnivå och avancerad nivå samt i handledning av examensarbetare framhålls ofta av bedömarna som faktorer som leder till förberedelse för arbetslivet samtidigt som det stödjer andras lärande.

”Enligt bedömargruppen är undervisning en viktig arbetslivserfarenhet som förbereder doktoranderna för ett föränderligt arbetsliv såväl inom som utanför den akademiska världen. Att kommunicera och förmedla kunskap är avgörande för en framgångsrik karriär. Ett strukturerat arbete med att tillgodose och återkoppla kring dessa erfarenheter är därför av vikt.” (Forskarutbildning i finans, Handelshögskolan i Stockholm)

Bedömarnas förbättringsförslag för doktorandernas samverkan med det omgivande samhället och förberedelser för arbetslivet består ofta av att uppmuntra lärosätena att arbeta mer med systematik i och jämlik tillgång till befintliga nätverk och samverkansplattformar samt att göra vissa delar av kursutbudet obligatoriskt, till exempel kurser i högskolepedagogik. I enstaka fall rekommenderar bedömarna att doktoranderna förbereds för en yrkeskarriär inom och utanför akademien. Bedömarna är också angelägna om att lärosätena säkerställer att doktorander som inte har sin primära arbetsplats förlagd till institutionen på lärosätet verkligen integreras i den akademiska forskarutbildningsmiljön.

”På en individuell nivå sker mycket av doktorandernas forskning i samarbete med industri och samhälle, vilket torde gynna förberedelserna för ett icke-akademiskt arbetsliv. Bedömarna menar dock att det saknas en systematik i kontakterna med näringslivet. Just näringslivsperspektivet behöver integreras på ett mer strukturerat sätt i forskarutbildningen för att därigenom ges en mer formaliserad roll.” (Forskarutbildning i datavetenskap, Malmö universitet)

”Bedömargruppen vill betona betydelsen av att också industridoktorander får undervisa vid institutionen och även i övrigt genomföra sådana presentationer och annat som andra doktorander får göra och som bidrar till måluppfyllelsen.” (Forskarutbildning i industriell produktion, Kungliga Tekniska högskolan).

Stödja andras lärande och bidra till samhällets utveckling

Två närliggande områden som ofta återkommer i yttrandena är doktorandernas stödande av andras lärande och bidrag till samhällets utveckling. Doktorandernas insatser inom områdena styrks genom exempel på aktiviteter som de utför.

Bedömarna anser att doktorandernas undervisning av studenter på olika nivåer inom akademien är betydelsefull. Doktoranderna sprider kunskap och medverkar till att utveckla samhället genom muntliga och skriftliga populärvetenskapliga presentationer vid offentliga föreläsningar för icke-specialister, arbetsplatser utanför akademien, gymnasieskolor, i dagstidningar och branschspecifika magasin. Bedömarna framhåller också att doktoranderna ökar sin förståelse för hur de kan bidra till samhällets utveckling genom att diskutera forskning med handledare och andra kollegor på seminarier och möten.

Doktorandernas kompetens inom området stärks i flera fall genom kurser inom kommunikation, pedagogik, projektplanering, ledarskap, entreprenörskap, innovation och nyttiggörande.

”Den nära samverkan med skola och andra aktörer med ansvar för skolutveckling medför att doktoranderna bidrar till samhällets utveckling genom fortbildning för yrkesverksamma och genom populärvetenskapliga presentationer. Doktoranderna kombinerar sina forskarstudier med arbete i skolmiljöer, vilket ger goda möjligheter att utveckla verksamheter och stödja kollegors lärande.” (Forskarutbildning i pedagogik, Stiftelsen Högskolan i Jönköping)

Ett utvecklingsområde som nämns är att erbjuda doktoranderna tillräckligt med pedagogiskt stöd för deras undervisning av andra.

Göra utbildningen och forskningen relevant

Bedömare belyser ofta faktorer som de menar befäster utbildningens och den aktuella forskningens relevans för det omgivande samhället. Ett exempel på det är representation från näringsliv och myndigheter, inte sällan i egenskap av forskningsfinansiärer, i akademiska organ eller i forskningsprojektens ledningsgrupper. Ett annat exempel är samarbeten med externa parter som har en koppling till det aktuella forskningsområdet.

Tidigare doktorander och forskare vid lärosätet, alumner, är en mycket viktig del av förankringen och kopplingen till arbetslivet efter disputationen genom att de bidrar med sina nätverk och sakkunskaper. De kan också ge råd om formuleringar av forskningsfrågor utifrån arbetslivets och samhällets behov samt vad som gör forskningsresultat kommersiellt gångbara. Även de nätverk som handledare, lärare och forskare vid fakulteten har tillgång till är värdefulla.

”Handledarnas, forskarnas och lärarnas starka internationella och nationella nätverk säkerställer även att trender och förändringar som är centrala ur ett arbetsmarknadsperspektiv identifieras i ett tidigt skede och att utvecklingsåtgärder vidtas så att doktorandernas anställningsbarhet höjs.” (Forskarutbildning i finans, Handelshögskolan i Stockholm)

Det faktum att doktoranderna efter disputationen får kvalificerade arbeten, gärna snabbt, framhålls i flera fall i yttrandena som ett bevis på att utbildningen är användbar och håller den bredd och kvalitetsnivå som krävs för att säkra en anställning som forskare inom och utanför akademien.

”Utbildningen är användbar och en indikation är att nydisputerade erbjuds anställningar ganska omgående efter examen inom såväl akademien som utanför. En annan indikation är den höga andelen nyexaminerade med utländsk härkomst som relativt omgående erbjuds arbete.” (Forskarutbildning i nationalekonomi, Sveriges lantbruksuniversitet)

Inom det område som handlar om utbildningens och forskningens relevans, är det framför allt alumnverksamheten som bedömarna föreslår förbättringar för. Antingen anses den befintliga verksamheten och de insatser som görs inte vara tillräckliga, eller så rekommenderar bedömarna att systematiken i arbetet stärks.

Internationellt perspektiv

Det internationella perspektivet löper som en röd tråd genom samtliga analyserade delar av yttrandena och värderas högt av bedömarna. Doktoranderna deltar i internationella konferenser och möten, besöker utländska lärosäten och deltar i gästforskning samt ingår i internationella, ofta EU-finansierade, forskningsprojekt. I flera sammanhang bedöms också rekrytering i internationell konkurrens av såväl doktorander som mer seniora forskare och professorer som en styrka.

”Forskarutbildningsmiljön i nationalekonomi vid lärosätet är till alla delar internationell och de flesta professorer, handledare och forskare rekryteras internationellt. Forskarna publicerar sig även i internationella tidskrifter av hög kvalitet. Söktrycket till utbildningen är högt och av doktoranderna har 58 procent en internationell bakgrund.”
(Forskarutbildning i ekonomi, Handelshögskolan i Stockholm)

Bedömarna är genomgående positiva till de insatser och aktiviteter med internationell koppling som utförs vid lärosätena och pekar inte på några tydliga förbättringsområden.

Förutsättningar

Bedömarna återkommer ofta till ett antal förutsättningar vid lärosätena som de anser är positiva för doktorandernas möjlighet att nå bedömningsgrundernas mål för arbetsliv och samverkan. Några av dessa förutsättningar är tydligt utvecklade av lärosätena genom strategiska satsningar, medan andra är mer generellt gynnsamma faktorer och en naturlig konsekvens av den forskningsmiljö som doktoranderna befinner sig i.

Lärosätenas strategiska satsningar

Några lärosäten erbjuder ett organiserat stöd för karriärplanering, samverkan och innovation genom centrala funktioner som karriärservice, *Science Park* och innovationskontor. Exempel på aktiviteter är kurser i karriärplanering, ledarskap och immaterialrätt, övning i arbetsplatsintervjuer, karriär- och arbetsmarknadsdagar där doktoranderna träffar företag och organisationer, mentorskapsprogram och samverkan genom olika plattformar för innovationsorienterat företagande.

”Inom såväl nationella forskarskolan som på institutions-, fakultets- och lärosätetsnivån vid lärosätet ordnas karriärdagar som upplyser doktoranderna om de möjligheter till en karriär utanför akademien som finns.” (Forskarutbildning i historia och historiedidaktik, Malmö universitet)

I något enstaka fall nämns att lärosätet har en strategisk plan och en handlingsplan för hur man ska utbilda och fostra goda forskare för en karriär både inom och utanför akademien. Ofta nämner bedömarna den individuella studieplanen som ett verktyg för att säkerställa kopplingen till arbetslivet. Förekomsten av lektorer som samverkar med det omgivande samhället och en vicedekan med samverkansansvar lyfter bedömarna fram som goda exempel.

Att lärosätena strategiskt planerar för sitt deltagande i utbytesprogram och samarbeten menar bedömarna kan bredda basen för kursutbudet och konkurrenskraftig handledning samt ge tillgång till utrustning som lärosätena annars inte själva förfogar över. Samarbetena kan dels handla om gemensamma forskningsprojekt med andra lärosäten och organisationer, såväl nationellt som internationellt, dels om samlokalisering av studior och verkstäder med olika företag och industrin.

”Ett exempel på internationell samverkan är samarbetet med den tyska forskningsorganisationen Fraunhofer, vilket bland annat medfört tillgång till mer avancerad experimentell utrustning än vad som vore fallet utan detta samarbete.”
(Forskarutbildning i industriell produktion, Kungliga Tekniska högskolan)

Ytterligare en strategisk åtgärd från några lärosäten är att avsätta särskilda resurser för att finansiera doktorandernas medverkan i nationella och internationella konferenser, ofta i form av en definierad summa per doktorand och tidsperiod. Ett gott exempel enligt bedömarna är Sveriges lantbruksuniversitet som har en stipendiekoordinator och en fond för resestipendierna.

Gynnsamma faktorer

Vid flera tillfällen konstaterar bedömarna att forskningsämnen av en särskild art har en naturlig koppling till arbetslivet utanför akademien. Exempel på vad som bidrar till den kopplingen är att ämnet är tvärvetenskapligt, tillämpningsinriktat, starkt kopplat till praktik, utvecklas via tydliga krav från det omgivande samhället och innefattar vetenskapliga frågor som relaterar till samhällsfrågor. Extern forskningsfinansiering beskrivs som en garant för att forskningen är tillämpningsinriktad och för att det finns samarbetsmöjligheter med andra lärosäten.

”Inriktning mot tillämpad forskning inom SLU, exempelvis avhandlingar inom klimat och energiområdet, uppges ha gjort de tidigare doktorerna attraktiva på denna del av arbetsmarknaden.” (Forskarutbildning i nationalekonomi, Sveriges lantbruksuniversitet)

Doktorander som är anställda på deltid hos en annan arbetsgivare och utexaminerade doktorander som återkommer till institutionen på en deltidsanställning skapar kontakter i arbetslivet och gynnar forskargruppens samverkan med det omgivande samhället. Slutligen är också en forskningsmiljö där handledare, lärare, forskare och professorer har ett väl utvecklat nationellt och internationellt nätverk inom och utanför akademien av stort värde för doktorandernas möjligheter till samverkan och etablering på arbetsmarknaden (se även avsnittet Samverkan och förberedelser för arbetslivet).

Bland de utmaningar som bedömarna identifierar är risken för att forskning som bedrivs inom företags- och industrirelaterade samarbeten övergår i uppdragsforskning. Bedömarna konstaterar att forskningen ska vila på vetenskaplig grund.

I en uppföljande studie skulle det vara intressant att fördjupa sig i varför vissa redogörelser i yttrandet är knapphändiga. Avspeglar det att lärosätena har gjort en motsvarande vag beskrivning i sina självvärderingar eller beror det på andra faktorer?

Sammanfattande iakttagelser

Av de sammanlagt 25 yttrandena har 24 utbildningar fått bedömningen *tillfredställande* och en utbildning fått bedömningen *inte tillfredställande* under bedömningsgrunden Arbetsliv och samverkan på forskarnivå. Även vaga formuleringar och belägg för måluppfyllelse av området resulterar ofta i ett godkännande av bedömningsgrunden.

Doktorandernas förmåga att möta ett *föränderligt* arbetsliv, som ingår i den tredje bedömningsgrunden, kommenteras sällan av bedömarna.

Bedömarna beskriver i stor utsträckning samverkan och relationen till arbetslivet genom exempel på olika initiativ och aktiviteter som bedrivs och utförs av doktoranderna och lärosätena. De teman som vi har grupperat exemplen i går igen i utbildningarna, både på olika lärosäten och i utbildningar inom olika ämnen. Exempelen kretsar kring muntlig och skriftlig kommunikation av forskning, att samverka och etablera sig genom kontakter och nätverk och därigenom också förbereda sig för det kommande arbetslivet samt att bidra till att lära andra och utveckla samhället. Likaså är aktiviteter som utvecklar utbildningarnas och forskningens relevans ett framträdande tema. Aktiviteter och initiativ sker med en ambition om en stark internationell förankring. För att skapa goda förutsättningar för doktoranderna att kunna samverka och möta det framtida arbetslivet gör flera lärosäten olika strategiska satsningar.

Bedömarna ser behov av och lämnar förslag till vidareutveckling av lärosätenas verksamhet när det gäller arbetsliv och samverkan, även om förslagen är relativt få jämfört med de antal styrkor och goda exempel som de tar upp. Områden som de anser kan utvecklas är bland annat doktorandernas möjligheter till och kompetens i att skriftligt presentera sin forskning i publika sammanhang, kursutbudet för doktorander, inte minst inom högskolepedagogik, och det pedagogiska stödet generellt för deras undervisning av andra.

Bedömarna uppmuntrar lärosätena till att skapa bättre systematik i och jämlik tillgång till befintliga nätverk och samverkansplattformar och vill se en väl utvecklad alumnverksamhet. På samma gång som de uppskattar att lärosätena har industridoktorander på heltid eller deltid och bedriver forskning inom andra företags- och industrirelaterade samarbeten, så poängterar de vikten av att arbeta för att integrera doktoranderna väl i den akademiska högskolemiljön och undvika att projekten övergår i uppdragsforskning. Forskningen ska vila på vetenskaplig grund.

Det är intressant att karaktären på högskolan i stor utsträckning tycks påverka vilka faktorer inom arbetsliv och samverkan som kommer fram i yttrandena. För lärosäten där flera av dess olika utbildningar ingår i kartläggningen framträder vissa mönster. Exempel på det är de tekniska högskolorna med sina stora nätverk inom industrin och många alumner samt ett par av de mindre lärosätena med sina sedan länge etablerade regionala kontakter med tillverkningsindustrin.

En betraktelse vad gäller bedömningsgrunden arbetslivets perspektiv eller Arbetsliv och samverkan, är att innebörden av att arbetslivet är föränderligt och att doktoranden ska kunna möta förändringar i arbetslivet, lämnas okommenterad av bedömarna i många av yttrandena.

Bedömarna fokuserar ofta antingen på aktiviteter som förbereder doktoranderna för en yrkeskarriär inom akademien eller för en yrkeskarriär utanför akademien, inom näringslivet eller det omgivande samhället. I några få yttranden kommenterar bedömarna avsaknaden av det ena eller det andra perspektivet i lärosätenas stöd och rekommenderar kompletterande insatser. Men i många fall förbiser bedömarna vad som kan vara en obalans i karriärstödet vid lärosätet (endast bedömnarnas yttranden är underlag i vår kartläggning).

Delstudie 3 – Kartläggning av utbildningsutvärderingar på grundnivå och avancerad nivå

Det övergripande syftet med den här delstudien är att belysa hur frågor om arbetsliv och samverkan fungerar i utbildningsutvärderingar på grundnivå och avancerad nivå. Delprojektet är avgränsat till att omfatta yttranden från utvärderingar av de lärarutbildningar som anges i tabell 1 (se s. 7). Vägledningen till utvärderingarna av utbildning på grundnivå och avancerad nivå tar upp frågor som rör arbetsliv och samverkan inom tre bedömningsgrunder⁸. Det betyder att i kartläggningen ingår vid sidan om bedömningsområdet *Arbetsliv och samverkan* även bedömningsgrunderna *Utbildningsmiljö* och *Måluppfyllelse inom kunskapsformen färdighet och förmåga*.

Den här delstudien inleds med en precisering av kartläggningens utgångspunkter. Därefter lyfter vi fram utbildningarnas samverkan med arbetslivet under tre teman: lärosätesförlagda aktiviteter, studiebesök och praktik samt nätverk och samarbeten. Dessa samarbeten och aktiviteter jämförs sedan med utbildningsnivå och ämnesinriktning. Efter detta följer en sammanställning av utbildningarnas samverkan med arbetslivet utifrån bedömningsgrunderna *Utbildningsmiljö* och *Måluppfyllelsen inom kunskapsformen färdighet och förmåga*. Delstudien avslutas med en sammanfattning och avslutande reflektioner.

Utgångspunkter

Kartläggningen bygger på en genomgång av 30 yttranden från granskningar av lärarutbildningar för förskollärare, grundlärare samt ämneslärare i grundskolans årskurs 7–9 och gymnasieskolan vid sammanlagt sju lärosäten. I granskningarna av lärarutbildningar för ämneslärare finns bedömningsgrunderna både under utbildningsvetenskaplig kärna och under ämnes- och ämnesdidaktiska studier.

Precis som i delstudie 2 bygger kartläggningen på vad bedömnarna väljer att lyfta fram i yttrandena när det gäller samverkan samt i form av goda exempel och utvecklingsområden. I yttrandena hänvisar bedömnarna framför allt till utbildningarnas självvärdering, intervjuer med

⁸ Vägledning för utbildningsutvärdering på grundnivå och avancerad nivå.

lärosätesföreträdare, universitetslärare och studenter samt studenternas självständiga arbeten. Ingen av de utbildningar som ingår i kartläggningen fick bedömningen *inte tillfredsställande* för bedömningsområdet Arbetsliv och samhälle.

Bedömningsområden och bedömningsgrunder

I UKÄ:s samtliga granskningar ingår att beskriva, värdera och granska hur lärosätena hanterar arbetet med arbetsliv och samverkan. Inom utbildningsutvärderingar belyses frågorna under bedömningsområdet *Arbetsliv och samverkan* samt bedömningsgrunderna *Utbildningsmiljö* och *Måluppfyllelse inom kunskapsformen färdighet och förmåga*. Lärosätena som skriver självvärderingarna och bedömarna som skriver yttrandena utgår ifrån UKÄ:s vägledning för utbildningsutvärderingar. Så här formuleras bedömningsgrunderna i vägledningen:⁹

Bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan:

”Utbildningen är utformad och genomförs på sådant sätt att den är användbar och utvecklar studentens beredskap att möta förändringar i arbetslivet. Relevant samverkan sker med det omgivande samhället.”

Bedömningsgrunden Utbildningsmiljö:

”Det finns en för utbildningen vetenskaplig/konstnärlig och professionsinriktad miljö och verksamheten bedrivs så att det finns ett nära samband mellan forskning och utbildning.”

Bedömningsgrunden Måluppfyllelse inom kunskapsformen färdighet och förmåga:

”visa fördjupad förmåga att kritiskt och självständigt tillvarata, systematisera och reflektera över egna och andras erfarenheter samt relevanta forskningsresultat för att därigenom bidra till utvecklingen av yrkesverksamheten och kunskapsutvecklingen inom yrkesområdet

visa förmåga att tillämpa sådan didaktik och ämnesdidaktik inklusive metodik som krävs för undervisning och lärande inom det eller de ämnen som utbildningen avser och för yrkesutövningen i övrigt

visa förmåga att självständigt och tillsammans med andra planera, genomföra, utvärdera och utveckla undervisning och den pedagogiska verksamheten i övrigt i syfte att på bästa sätt stimulera varje elevs lärande och utveckling.”

Bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan

I yttrandena under bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan har vi identifierat en mängd aktiviteter och samarbeten. Initialt är dessa

⁹ Vägledning för utbildningsutvärdering på grundnivå och avancerad nivå, s. 11.

kategoriserade under tre rubriker: lärosätesförlagda aktiviteter, studiebesök och praktik samt nätverk och kontakter. Därefter redovisas de under utbildningsnivå och ämnesinriktning.

Samverkan via lärosätesförlagda aktiviteter

Samverkan via lärosätesförlagda aktiviteter är de tillfällen när professionen, på ett eller annat sätt, ingår i utbildningen. Ett återkommande exempel som lyfts fram är att yrkesutövande lärare deltar i undervisningen. Bedömarna framhåller värdet av att skickliga yrkeslärare undervisar i högskoleförlagda kurser, men nämner också mästrelärare, adjungerade adjunkter,¹⁰ gästföreläsare och internationella föreläsare.

Andra aktiviteter som lyfts fram är när utbildningen satsar på att stärka kompetensen hos de yrkesutövande lärare som studenterna kommer i kontakt med, t.ex. VFU-handläggare. Goda exempel som bedömarna lyfter fram är aktiviteter som syftar till att stötta studenterna att närma sig det framtida yrket eller forskning om professionen. Till exempel nämner bedömarna att studenter samlar in empiri till uppgifter i campusförlagda kurser, fältstudier och att studenternas självständiga arbeten knyts till skolornas verksamhet. Andra områden bedömarna lyfter fram är aktiviteter som syftar till att stötta studenterna inför deras kommande arbetsliv genom konflikthantering, hållbar utveckling, mångkultur, flerspråkighet och heterogena undervisningsmiljöer. Slutligen lyfter bedömarna fram även mer traditionella arbetsmarknadsaktiviteter, där studenterna informeras om sitt framtida yrke genom professions-, arbetsmarknads- och inspirationsdagar.

Samverkan externt via studiebesök och praktik

Vid sidan av lärosätesförlagda aktiviteter sker samverkan även via studiebesök och praktikplatser. Studiebesöken som lyfts fram i yttrandena är oftast relevanta i förhållande till yrkesutövandet.

Det kan handla om institutioner som de framtida lärarna ska kunna undervisa om, t.ex. tingsrätten och barn- och ungdomspsykiatri, eller institutioner som de kan komma att samverka med under sin yrkesutövning, som att blivande svensklärare samarbetar med bibliotek och blivande bildlärare samarbetar med konstinstitutioner (se nedan under de olika utbildningsnivåerna). Praktikplatser eller verksamhetsförlagd utbildning (VFU) sker genom mer eller mindre utarbetade system med regionala och lokala skolor.

¹⁰ Adjungerade adjunkter är ofta yrkesverksamma lärare och förskollärare som rekryteras till utbildningens olika inriktningar och ämnen.

Samverkan via nätverk

Utöver samarbeten vid lärosätetsförlagda aktiviteter, studiebesök och praktikplatser har lärosätena utvecklat samarbeten och nätverk med andra aktörer som kan stärka utbildningens arbetslivsrelevans. Några exempel är alumnverksamhet, alumner som föreläsare och förebilder, mentorssystem med verksamma lärare och arbetslivsrepresentation i programråd, branschråd och regionala utvecklingsråd. I yttrandena framgår det att utbildningarna har etablerade samarbeten inom övningsskolor¹¹ och partnerskolor. Utbildningarna har även samarbeten med lokala bibliotek, internationella kontakter, praktik utomlands och utbytesprojekt.

Den samverkan som bedömarna lyfter fram under bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan är med andra ord främst aktiviteter och samarbeten som ska stärka utbildningens arbetslivsanknytning och rusta studenterna för det framtida arbetslivet.

Arbetsliv och samverkan i förhållande till utbildningsnivå och ämnesinriktning

I det här avsnittet sätter vi de mönster som framträder under bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan i förhållande till utbildningsnivå och inriktning. Först presenterar vi sammanställningen av förskolläro- och grundläroautbildningar och därefter utbildningar för ämneslärare i grundskolans årskurs 7–9 och gymnasieskolan. En särskild tyngdpunkt läggs vid de goda exempel och utvecklingsområden som bedömarna lyfter fram.

Förskolläro- och grundläroautbildning – samverkan

I yttrandena framhålls aktiviteter som syftar till att erbjuda en utbildning som är aktuell utifrån de krav som dagens förskollärare står inför. Här nämns vikten av att vara uppdaterad om förändringar i lagstiftning och styrdokument, digitalisering, flerspråkighet, interkulturalitet och mångfald. Att studenterna ska göra VFU på förskolor med olika upptagningsområden, för att på så sätt möta barn med olika bakgrund, förutsättningar och erfarenheter, poängteras också som viktigt.

”Lärosätet erbjuder studenterna möjlighet att utveckla beredskap för att möta förändringar i arbetslivet. Detta gör lärosätet dels genom att de under sin utbildning får möjlighet att utveckla och stärka sin yrkesroll med hjälp av lärare inom den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU) vid en och samma förskola genom utbildningen, dels genom att erbjuda en kortare VFU-period vid en annan förskola.”

¹¹ <https://www.uka.se/publikationer--beslut/publikationer--beslut/rapporter/rapporter/2020-04-08-utvarderingen-av-forsoksverksamhet-med-ovningsskolor-klar.html>.

I yttrandena lyfter bedömarna fram ett fördjupat samarbete mellan lärosätet och övningsförskolor som goda exempel. Att stärka och utveckla detta definieras även som ett utvecklingsområde av bedömarna. Ett annat gott exempel är när professionsanknytningen stärks genom mentorsgrupper, dvs. när yrkesverksamma, erfarna förskollärare är mentorer åt studenterna. Annan samverkan som framkommer i yttrandena är samarbete med regionala utvecklingsråd, utbildning av handledare och alumnverksamhet. Ett utvecklingsområde som bedömarna lyfter fram är att vidareutveckla kontakterna med alumner för att få en djupare förståelse för utbildningens relevans för yrkesutövandet.

I yttrandena om grundlärautbildningen återkommer dessa mönster. Partnersamverkan med skolor och fritidshem, att utbilda handledare samt att inkludera lärandemål som inbegriper interkulturalitet och andraspråksperspektiv är några områden som lyfts fram. Ett nytt område under grundlärautbildningen är exemplet att använda VFU för att samla in empiri till campusförlagda kurser.

”Studenterna har tillgång till sin skola för verksamhetsförlagd utbildning för att samla empiri till uppgifter i campusförlagda kurser för att på så sätt få stöd i att analysera verksamheten med kritisk distans.”

Ett annat exempel som lyfts är *professionsdagen*, där lärare och gästföreläsare från andra yrkesområden som är kopplade till skolan bjuds in att föreläsa. Att använda tidigare studenter – alumner – som i dag är yrkesutövande lyfts också fram som ett gott exempel.

”Som en styrka vill bedömargruppen särskilt framhålla att lärosätet har börjat bygga upp alumnätverk och att man tillsammans med skolhuvudmän samproducerar lärautbildning.”

Utvecklingsområden är bl.a. alumnverksamheten och att öka studentdeltagandet under professionsdagen och VFU-dagarna. Att minska den höga omsättningen av lärare inom VFU definierades också som ett utvecklingsområde.

I förhållande till förskolläro- och grundlärautbildningen lyfter bedömarna bland annat fram lokal anknytning, utbildning av handledare samt frågor som rör erfarenheter av barn med olika bakgrund. Utvecklingsområden är att stärka samverkan som gynnar detta, t.ex. genom att studenterna får genomföra sin VFU vid olika skolor och att samarbeta med alumner för att få en djupare förståelse för utbildningens relevans för yrkesutövandet.

Ämneslärare i grundskolans årskurs 7–9 och gymnasieskolan

I yttrandena om arbetsliv och samverkan inom ämneslärautbildningarna lyfter bedömarna framför allt fram aktiviteter och samarbeten som

stärker studenterna i deras ämnesområde. När det gäller lärosätesförlagda aktiviteter ses det som ett gott exempel när utbildningarna involverar relevanta samhällsaktörer i undervisningen.

Det kan handla om att kurser i samhällskunskap inkluderar föreläsare från rättsväsende, polis och kommunala inrättningar. Andra exempel är när lärarstudenter i svenska möter författare, redaktörer och översättare eller när lärarstudenter i matematik får möjlighet att testa olika aktiviteter, i samverkan med Vetenskapens Hus, som rustar dem inför yrkesutövandet.

”Under intervjuerna redogjorde lärosätet för att den kombinerade lärar- och ingenjörsutbildningen som helhet ger studenterna goda möjligheter att möta förändringar i arbetslivet, delvis eftersom ingenjören är med och skapar morgondagens teknik.”

Vid sidan om lärosätesförlagda aktiviteter lyfter bedömarna fram betydelsen av samverkan när det gäller externa aktiviteter som studiebesök och olika former av nätverk. Det kan handla om att studenterna får göra studiebesök och att man tar tillvara professionen genom mentorssystem eller alumundersökningar.

Aktiviteter är ofta relevanta i förhållande till det ämne som de framtida lärarna ska undervisa i, t.ex. får blivande lärare inom samhällsvetenskap göra studiebesök på konjunkturinstitutet, Riksbanken, Europahuset och riksdagen. Bedömargruppen återkommer även till betydelsen av samverkan som rustar framtida svensklärare till att möta heterogena elevgrupper, eftersom det förbereder studenterna för yrkesutövning i ett samhälle och en skola med språklig mångfald.

Att inkludera professionen i den lärosätesförlagda undervisningen värderas positivt av bedömarna, men de flaggar även för att det finns risker som påverkar den akademiska nivån negativt.

”Bedömargruppen vill understryka att om lärare från regionens skolor ska engageras i campuskurser, så måste utbildningen säkerställa att den akademiska nivån garanteras.”

Andra utvecklingsområden som bedömarna lyfter fram är sådant som har koppling till förändringar i arbetslivet, digitalisering, mångkultur, dialogen med alumner och organiseringen av VFU-placeringar.

”Ett utvecklingsområde inom den här bedömningsgrunden är enligt bedömargruppen att stärka studenternas förberedelse inför det föränderliga arbetslivet. Det gäller både i relation till idrottsämnet utmaningar samt till förändrade villkor för skolan och utbildningen kopplat till t.ex. ny teknik, miljöfrågor, nya levnadsmönster och arbetsmarknadsförändringar.”

Goda exempel som bedömarna lyfter fram inom ämneslärarutbildningarna är lärosätesförlagda aktiviteter som externa föreläsare som undervisar och föreläser om verksamheter som de framtida lärarna ska undervisa om. Andra områden är studiebesök och att

man tar tillvara professionen genom mentorssystem eller alumnverksamhet.

Bedömningsgrunden Utbildningsmiljö

I vägledningen till bedömningsgrunden Utbildningsmiljö framgår att utbildningen ska säkerställa att det finns ett nära samband mellan forskning och utbildning. Vi tar därmed upp de delar av yttrandena som redogör för hur den akademiska miljön samarbetar med tredje part.

Yttrandena tar bl.a. upp organiseringen av verksamheten när det gäller kunskapsöverföring mellan profession, studenter och den akademiska miljön, dvs. utbildningen och undervisande lektorer. Exempel på detta är formuleringar som: ”Väl upparbetat samarbete med partnerskolorna”, ”kollegialt samarbete i lärarlag och med partnerskolor”, ”utbildningen har en stark VFU-struktur med rika kontakter med skolsamhället och den praktikinriktade forskningen”.

Att utbildningen involverar studenterna i institutionens forskning menar bedömarna främjar arbetet för hög kvalitet i utbildningen. Till exempel genomför studenterna självständiga arbeten inom ramen för forskningsprojekt och lärosäten samarbetar med kommuner för att finansiera kommundoktorander så att den vetenskapliga och professionsinriktade miljön utvecklas. Bedömargruppen poängterar att sådan samverkan bidrar till att stärka sambanden mellan forskning och utbildning, och uppmuntrar lärosätet att fortsätta samarbetet.

”Utbildningen uppges i självvärderingen ha en stark professionsanknytning och lärosätet lyfter det genomgående som en profilerande inriktning. Bedömargruppen delar den uppfattningen då utbildningen har en stark VFU-struktur med rika kontakter med skolsamhället och den praktikinriktade forskningen. Lärosätet har också ett medvetet arbete som rör lärarens yrkesidentitet och professionella roll. I intervjuerna får den tydliga yrkesanknytningen goda omdömen.”

”Som gott exempel vill bedömargruppen peka på att forskarmeriterade lärare deltar i utbildningen, vilket ger möjligheter att knyta samman forskning och professionsutbildning.”

Det är när balansen mellan profession, vetenskap och kunskapsöverföring till studenterna brister som bedömarna lyfter fram behov av utveckling. Till exempel uppmärksammas det när det inte är tydligt hur forskning integreras i utbildningen. I yttrandena pekar bedömarna även på brister i mötet mellan forskning och utbildning, som examensarbetenas vetenskapliga kvalitet, vikten av att studenterna möter disputerade lärare på alla nivåer i utbildningen samt att ämnesdidaktiska frågor även grundläggs och anknyts vetenskapligt.

”Bedömargruppen understryker vikten av att studenterna möter disputerade lärare på alla nivåer i utbildningen, samt att ämnesdidaktiska frågor även grundläggs och anknyts

vetenskapligt. Detta skulle gynna studenternas förutsättningar att genomföra VFU på ett framgångsrikt sätt och samtidigt ge en god bas för det självständiga arbetet.”

I yttrandena framhåller bedömarna värdet av en stark professionsanknytning, samarbete med partnerskolor och en utvecklad VFU-struktur. När det råder balans mellan profession, vetenskap och kunskapsöverföring till studenterna menar bedömarna att förutsättningarna är goda för att undervisningen och VFU:n ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Måluppfyllelse inom kunskapsformen färdighet och förmåga

I måluppfyllelsen inom kunskapsformen färdighet och förmåga bedöms bl.a. att utbildningen säkerställer att studenten lär sig att ta tillvara, systematisera och reflektera över egna och andras erfarenheter samt att självständigt och tillsammans med andra planera, genomföra, utvärdera och utveckla undervisningen och den pedagogiska verksamheten. I förhållande till samverkan hamnar därmed didaktiken i fokus.

Didaktiken är läran om undervisning, dvs. undervisningens och inläringens teori och praktik. I yttrandena lyfter bedömarna fram hur utbildningen lyckas med den praktiska och teoretiska kunskapsförmedlingen mellan yrkesutövare (skollärare), undervisande lärare (universitetslärare) och studenter. Måluppfyllelse inom kunskapsformen färdighet och förmåga har främst relevans för samverkan med det omgivande samhället i mer praktiska element som trepartssamtal och VFU.

Trepartssamtal är ett samarbete där studentens undervisning och den pedagogiska verksamheten följs upp i ett strukturerat och dokumenterat samtal mellan studenten, VFU-läraren och handledaren.¹²

”I trepartssamtalet ska studenterna använda andras beprövade erfarenhet för att formulera slutsatser om hur den egna undervisningen ska kunna utvecklas. Studenterna sätter i detta samtal den egna undervisningen i relation till teoretiska perspektiv och styrdokument samt granskar kritiskt alternativa tillvägagångssätt för sin fortsatta undervisning.”

Den verksamhetsförlagda utbildningen har en central roll för samverkan med det omgivande samhället, eftersom den ger förutsättningar för ett möte mellan teoretisk kunskap och professionens erfarenheter. Ett exempel på detta är när studenterna under VFU:n filmar sin undervisning för att sedan analysera inspelningen utifrån forskningslitteratur eller vetenskapliga teorier. Ett annat exempel är att den verksamhetsförlagda utbildningen examineras av universitetets VFU-lärare i samråd med

¹² I yttrandena lyfts trepartssamtalen fram som goda exempel, men beskrivningen av vad det innebär konkret är hämtat från Malmö universitets webbplats.

partnerskolans handledare. Bedömggruppen menar att lärosätet genom den här typen av examinationsuppgifter har arbetat fram en modell för att säkerställa studenternas kunskaper inom det komplexa samspelet mellan erfarenhet och forskning.

Ett annat gott exempel som lyfts fram är när studenterna under VFU lär sig att verifiera hur deras pedagogiska metoder fungerar för elever med olika behov:

”Under VFU-perioder bedöms studenten exempelvis utifrån hur dennes arbetsformer och undervisningsmetoder har anpassats för den specifika elevgruppen, och under den sista VFU-kursen ska studenten ha fokus på elevers olika sätt att lära. Studenten ska också kunna utveckla flerstämmiga läromiljöer.”

När det gäller ämneslärare krävs inte bara didaktik, dvs. allmänna eller övergripande frågor inom didaktiken, utan också ämnesdidaktik, dvs. kunskapstraditioner inom olika discipliner och skolämnen.

Utvecklingsområden som lyfts fram gäller framför allt de utbildningar som har en bristande tolkning av kunskapsmålen och de som inte lyckas tydliggöra det komplexa samspelet mellan erfarenhet och forskning i förhållande till ämnesdidaktik.

Utifrån måluppfyllelsen inom kunskapsformen färdighet och förmåga handlar bedömningsområdet *Arbetsliv och samverkan* främst om att ta tillvara erfarenheter, både från professionen och studenterna, för att studenterna ska utvecklas till skickliga pedagoger inom det egna ämnet. Utvecklingsområden som uppmärksammas är när samspelet mellan erfarenhet och forskning i förhållande till ämnesdidaktik brister.

Sammanfattande iakttagelser

Den här kartläggningen undersöker hur lärarutbildningarnas arbete med arbetsliv och samverkan kommer till uttryck i 30 utbildningsutvärderingar.

Under bedömningsområdet *Arbetsliv och samverkan* ger vi exempel på utbildningsnära aktiviteter och lärosätesförlagda aktiviteter, studiebesök och praktik, samt olika former av nätverk och samarbeten med det omgivande samhället. Alla undersökta utbildningar fick godkänt, dvs. motiveringen *tillfredsställande*, för bedömningsområdet *Arbetsliv och samverkan*.

Bedömningsgrunden *Utbildningsmiljö* handlar om de förutsättningar miljön skapar för kunskapsöverföring mellan profession och den akademiska kunskapen. Målet *Måluppfyllelse inom kunskapsformen färdighet och förmåga* ringar i stället in hur erfarenheter och kunskaper överförs mellan yrkesutövande lärare, undervisande lektorer och studenter.

I yttrandena uppmärksammas aktiviteter och samarbeten som, i linje med bedömningsgrunden, anses gynna utbildningens användbarhet. Särskilt poängteras det som värdefullt när lärosätena har ett strategiskt arbete för VFU-placeringarna. Ett strategiskt arbete inbegriper t.ex. att lärosätet arbetar för att ge studenterna en kvalitativ praktikperiod genom att skapa ett gott samarbete med lokala förskolor och skolor eller att de stöttar VFU-handledarna med stöd och utbildning. Ett annat område som lyfts fram som ett gott exempel är när en utbildning identifierar duktiga lärare, verksamma inom professionen, som kan inkluderas i lärosätesförlagd undervisning. Bedömarna för fram en viss oro för att vissa delar av lärosätenas samverkan med det omgivande samhället kan undergräva utbildningens akademiska nivå, till exempel när icke-disputerade lärare engageras i den lärosätesförlagda undervisningen.

I högskolelagen och bedömningsgrunden ingår att utbildningen ska utveckla studenternas beredskap att möta förändringar i arbetslivet. I yttrandena lyfter bedömarna fram aktiviteter som ligger i linje med den samtida samhällsutvecklingen, t.ex. internationalisering, digitalisering, heterogena undervisningsmiljöer, mångkultur, flerspråkighet och frågor som rör hållbar utveckling.

Lärosätena har ett uppdrag att arbeta med arbetsliv och samverkan, och vår kartläggning visar att detta också sker. Lärarutbildningarna har samarbeten med till exempel skolor och förskolor, programråd, branschråd, alumner och lokala aktörer, som bibliotek och kulturinstitutioner.

Kartläggningen visar dock att det i yttrandena inte alltid tydligt framgår hur denna kunskap tas tillvara och omsätts i det kvalitetsdrivande arbetet. Hur bedömer och tolkar lärosätet den information som de får via samverkan och samarbeten? Hur följs informationen upp och utvärderas?

Kartläggningen synliggör att det finns överlappningar mellan bedömningsområdet *Arbetsliv och samverkan* samt bedömningsgrund *Utbildningsmiljö* och *Måluppfyllelse inom kunskapsformen färdighet och förmåga* för lärarutbildningarna. För att undvika onödig repetition i arbetet med självvärderingar och yttranden, skulle en genomlysning kunna göras för att slå fast i vilken grad frågor om arbetsliv och samverkan ska vara inslag i flera bedömningsgrunder eller stå för sig själv i en egen bedömningsgrund. Kanske är till och med *Arbetsliv och samverkan* som bedömningsområde till vissa delar överflödigt när det gäller yrkesutbildningar som ändå har en omfattande samverkan med professionen genom studenternas VFU-placeringar? Det viktiga kanske inte är att fånga in *att* de samverkar utan *hur* de samverkar. Detta *hur* fångas upp av bedömningsgrund *Utbildningsmiljö* och *Måluppfyllelse inom kunskapsformen färdighet och förmåga*.

Avslutande reflektioner

Det övergripande syftet med kartläggningen är att belysa hur frågor om arbetsliv och samverkan hanteras och kommer till uttryck i UKÄ:s olika granskningar. Varje delstudie står för sig och innehåller sammanfattande iakttagelser och reflektioner utifrån de yttranden som granskats. I det här avsnittet summeras några övergripande mönster och frågor för det fortsatta arbetet med arbetsliv och samverkan. Denna avslutande del inleds med reflektioner som kan fungera som underlag för diskussioner om hur arbetsliv och samverkan fungerar i kvalitetsarbetet på olika nivåer vid universitet och högskolor. Därefter riktar vi oss mot UKÄ:s interna arbete med kommande metodutveckling.

Arbetsliv och samverkan i kvalitetsarbetet på lärosätena

Kartläggningen visar att de undersökta lärosätena och utbildningarna i stor utsträckning bedömts hålla en tillfredsställande kvalitet när det gäller bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan. Den flora av exempel på aktiviteter som lyfts fram kan ses som en signal om att bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan är något som lärosätena arbetar aktivt med.

I högskolelagen står det att det ingår i högskolornas uppgift att samverka med det omgivande samhället, informera om sin verksamhet och verka för att forskningsresultat tillkomna vid högskolan kommer till nytta. Något förenklat kan vi visa att samverkan på forskarnivå handlar om att sprida forskningsresultat, samverka med det omgivande samhället och förbereda doktoranderna för en framtid såväl inom som utanför akademien.

Inom lärarutbildningarna kan vi konstatera att det finns ett tätt samarbete med professionen för att inkludera den beprövade erfarenheten med den akademiska kunskapen, men också för att förbereda studenterna för ett föränderligt arbetsliv och samtidens utmaningar. På en övergripande nivå arbetar lärosätena med rutiner och processer för att kvalitetssäkra arbetet med denna samverkan. Nedan kommer detta övergripande mönster konkretiseras men också modifieras något.

Eftersom kartläggningen inbegriper granskningar på forskarnivå och lärarutbildningar på grundnivå och avancerad nivå framträder likheter men också skillnader mellan utbildningsutvärderingarna när det gäller arbetsliv och samverkan. Lärarutbildningarna har, även vid sidan av VFU-verksamheten, ett utvecklat och nära samarbete med professionen. Exempel på det är att yrkesverksamma lärare deltar i den

lärosätesförlagda undervisningen och att studenterna gör studiebesök och skapar lokala nätverk med relevanta aktörer. För forskarutbildningarna är akademien en framtida arbetsplats att förbereda doktoranderna inför. Doktoranderna stötts till att delta i vetenskapliga konferenser och seminarier nationellt och internationellt. Utöver det har kurser utvecklats som ska rusta dem för att sprida kunskap i bred bemärkelse och förbereda dem för ett yrkesliv utanför akademien. Detta exemplifieras genom att doktoranderna erbjuds kurser i bland annat muntlig och skriftlig kommunikation, men också i projektledning och entreprenörskap. Forskarutbildningarna skiljer sig från lärarutbildningarna genom att lärosätenas karaktär i större utsträckning påverkar samverkan med arbetslivet. De tekniska högskolorna har t.ex. ofta stora nätverk inom industrin och en utbredd samverkan med alumner. För ett par av de mindre lärosätena framträder etablerade regionala kontakter och en tradition av samarbete med lokal tillverkningsindustri.

Nätverk, samarbeten och aktiviteter som ska bidra med ett internationellt perspektiv lyfts fram inom både lärosätesgranskningar och utbildningsutvärderingar. I lärosätesgranskningarna redovisas bara i begränsad utsträckning lärosätenas samarbete med partneruniversitet i Europa eller avtal som rör utlandspraktik via Erasmus under bedömningsområdet Arbetsliv och samverkan. På forskarnivå framträder däremot samverkan av internationell karaktär tydligt. Inom lärarutbildningarna nämns i viss utsträckning internationella nätverk, praktik utomlands och internationella föreläsare när utbildningarna redogör för hur de rustar studenterna inför framtiden.

Kartläggningen visar också på vissa återkommande mönster när det gäller vilka delar av arbetsliv och samverkan som bedömnarna lyfter fram i både lärosätesgranskningar och utbildningsutvärderingar. En rad aktiviteter, som studiebesök, arbetsmarknadsdagar och externa representanter i olika råd lyfts fram eller nämns i alla tre delstudierna.

Ett annat område som uppmärksammas är det systematiska arbetet med studenternas praktikplatser, som VFU¹³ och VIL¹⁴. VFU och annan praktik regleras ofta i olika former av avtal, vilka enligt bedömnarna följs upp på ett systematiskt sätt. Att ha en välutvecklad organisation och att bedriva ett systematiskt arbete för VFU lyfter bedömnarna fram som positivt både inom lärosätesgranskningar och inom utbildningsutvärderingar, men också som ett utvecklingsområde när de har identifierat brister. En övergripande reflektion är att organiseringen av VFU-verksamheten fungerar relativt väl när det gäller lärosätenas övergripande ansvar med rutiner och avtal, men också när det gäller

¹³ Verksamhetsförlagd utbildning

¹⁴ Verksamhetsintegrerat lärande

lärarutbildningarnas arbete med att skapa förutsättningar för en kvalitativ praktiktid för sina studenter.

Ett annat område som framträder i de olika granskningarna är alumnverksamheten. Att ta in kunskap och erfarenheter från tidigare studenter lyfts fram i yttrandena som en viktig del i arbetet med arbetsliv och samverkan. Exempel som lyfts fram är att lärosätena, via enkäter eller intervjuer, hämtar in kunskap om alumnernas erfarenheter av att omsätta sin utbildning i arbetslivet.

Kartläggningen visar dock att det i yttrandena inte alltid tydligt framgår hur den kunskapen tas tillvara och omsätts i det kvalitetsdrivande arbetet. Hur bedömer och tolkar lärosätet den information som kommer in från alumner via enkäter och intervjuer? Vad införs och vad definieras som irrelevant? Hur följs det upp eller utvärderas? Alumnverksamheten är samtidigt ett område som i yttrandena definieras som ett utvecklingsområde.

Genomgående för lärosätetsgranskningarna är att flera av de olika exemplen på aktiviteter som lyfts fram i yttrandena har en svag koppling till kvalitetssystemet och det systematiska kvalitetssäkringsarbetet. I några av yttrandena finns det få beskrivningar av uppföljningsprocesser och hur resultat av uppföljningen systematiskt bidrar till att utveckla utbildningarna.

Inom forskarutbildningarna kommenteras sällan den del i bedömningsgrunden som handlar om doktorandernas förmåga att möta *förändringar* i arbetslivet. Det här är något som även syns i lärosätetsgranskningarna där fokus oftast ligger på samverkan med arbetslivet vid inrättande av nya utbildningsprogram. Inom lärarutbildningarna framgår att de arbetar för att stärka studenterna att möta aktuella behov i arbetslivet, t.ex. digitalisering, flerspråkighet och hållbar utveckling. Inte heller inom lärarutbildningarna problematiseras hur studenterna förbereds för de förändringar som kan möta dem i deras kommande yrkesliv.

Att ta med i UKÄ:s metodutvecklingsarbete

Utifrån hur utvärderingssystemet ser ut i dag har vi identifierat ett par områden som kan vara värdefulla för det kommande metodutvecklingsarbetet. Övergripande visar kartläggningen att lärosätena och utbildningarna arbetar bra med arbetsliv och samverkan. Det finns flera indikationer, bl.a. i den senaste forskningspropositionen, som pekar på att området arbetsliv och samverkan kan komma att bli ännu mer betydelsefullt i framtiden. Att då granskningarna ökar sin träffsäkerhet inom detta område skulle bidra till ett kontinuerligt förbättringsarbete. I kommande lärosätetsgranskningar, och om

perspektivet ska finnas kvar, kan man fundera på om bedömningsområdet *Arbetsliv och samverkan* i större utsträckning skulle kunna fokusera på rutiner och processer snarare än på olika former av aktiviteter, för att säkerställa ett kontinuerligt förbättringsarbete. Aktiviteter som stärker studenter eller doktorander i mötet med det framtida arbetslivet, fångas förtjänstfullt upp av utbildningsutvärderingarna. Därför finns det behov av att se över UKÄ:s vägledningar, för att tydliggöra gränsen mellan lärosätesgranskningarna och utbildningsutvärderingarna.

När det gäller utbildningsutvärderingarna drar vi två olika slutsatser av hur hanteringen av arbetsliv och samverkan skulle kunna förändras för å ena sidan yrkesutbildningar och å andra sidan forskarutbildningar.

Till att börja med tydliggör kartläggningen att det inom utbildningsutvärderingarna finns överlappningar mellan bedömningsområdet *Arbetsliv och samverkan* samt bedömningsgrunderna *Utbildningsmiljö* och *Måluppfyllelse inom kunskapsformen färdighet och förmåga*. För att undvika onödig upprepning i arbetet med självvärderingar och yttranden, skulle en genomlysning kunna göras för att avgöra i vilken grad frågor om arbetsliv och samverkan ska vara inslag i flera bedömningsgrunder eller stå för sig själv i en egen bedömningsgrund. Kanske är till och med arbetsliv och samverkan som bedömningsområde till delar överflödigt när det gäller yrkesutbildningar som redan har en omfattande samverkan med professionen. Yrkesutbildningarna är per definition tvungna att utveckla samverkan och samarbeten med professionen samt arbeta med frågor som rör relationen mellan vetenskap och beprövad erfarenhet. Det viktiga kanske inte är att fånga in *att* samverkan sker utan mer betydelsefullt är att granska *hur* utbildningarna samverkar. Och detta *hur* fångas upp av bedömningsgrunderna *Utbildningsmiljö* och *Måluppfyllelse inom kunskapsformen färdighet och förmåga*.

Även inom yttrandena för utbildning på forskarnivå görs majoriteten av bedömningar av arbetsliv och samverkan inom samtliga bedömningsområden och bedömningsgrunder som ingår i kartläggningen. I några fall bedöms och kommenteras dock arbetsliv och samverkan antingen knapphändig eller inte alls inom ramen för den aktuella bedömningsgrunden, det vill säga inte mer än att målet bedöms som uppfyllt. Dessa fall berör endast bedömningsgrunderna *Forskarutbildningsmiljö* och *Måluppfyllelse av kunskapsformen färdighet och förmåga*. Vad som utmärker dem är att bedömarnas resonemang kretsar kring de första delarna i respektive bedömningsgrund, som inte omedelbart handlar om arbetsliv och samverkan. Vi konstaterar att det finns en risk att bedömarna utelämnar argumentation för en efterfrågad bedömning när en bedömningsgrund är sammansatt av flera närliggande delar. Sett enbart ur perspektivet arbetsliv och samverkan, så skulle frågorna sannolikt besvaras mer

fullständigt, och inte tappas bort som nu delvis är fallet, om alla delar låg under en och samma bedömningsgrund.

Generellt saknar vi diskussioner om hur samverkan definieras, men också hur kunskap och information från alumner och arbetslivsrepresentanter tolkas, bearbetas, värderas och införlivas i lärosätens kvalitetsarbete. UKÄ:s vägledning skulle kunna vara ännu mer tydlig med att syftet med samverkan är att säkerställa hög kvalitet i utbildningen.

Arbetsliv och samverkan är ett av tre perspektiv inom lärosätessgranskningar (de andra två är jämställdhet och student- och doktorandperspektivet), och perspektiven skiljer sig något från övriga bedömningsområden. Mot bakgrund av att det i vissa yttranden är svårt att skilja på det systematiska arbetet och löpande aktiviteter inom området, behövs en djupare analys och vidare diskussion om granskningsprocessen så som den ser ut idag bidrar till att vara kvalitetsdrivande inom arbetsliv och samverkan.

Litteratur

Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige, prop. 2020/21:60.

Metoder för relevansbedömningar av utbildningar (MERUT)
<https://www.kth.se/samverkan/samarbeta-med-oss/utveckling-av-metoder-for-relevansbedomning-av-utbildningar-merut-1.1036205>
Hämtat 2021-03-22

Utvecklingen av högskolans samverkansuppdrag, Högskoleverkets rapportserie 2001:24 R.
<https://www.uka.se/download/18.6b3261a315a296ca0f3da680/1487841863799/0124R+Utvecklingen+av+h%C3%B6gskolans+samverkansuppdrag.pdf>
Hämtat 2021-03-22

Studenternas anställningsbarhet – regeringens och högskolans insatser, RiR 2009:28.
https://www.riksrevisionen.se/download/18.78ae827d1605526e94b2e8a/1518435473482/RiR_2009_28.pdf
Hämtat 2021-03-22

Långsiktig utveckling av svenska lärosätens samverkan med det omgivande samhället – Effekter av forsknings- och innovationsfinansiärers insatser, Serie: VINNOVA Analys VA 2015:03.
https://www.vinnova.se/contentassets/b3dc073425ed412ba27505965229531d/va_15_03_t.pdf
Hämtat 2021-03-22

Högskolan samverkar, Högskoleverkets rapportserie 2004:38 R.
<https://www.uka.se/download/18.12f25798156a345894e296c/1487841895309/0438R.pdf>
Hämtat 2021-03-22

Högskolan samverkar vidare, utvecklingen 2004–2007, Rapport 2008:10 R.
<https://www.uka.se/download/18.12f25798156a345894e29f5/1487841883417/0810R.pdf>
Hämtat 2021-03-22

Fokus kompetensförsörjning, Temaprojekt Kompetensförsörjning. UKÄ belyser frågor som handlar om relationen mellan högre utbildning och arbetsmarknad.
<https://www.uka.se/statistik--analys/larosatenas-effektivitet/fokus-kompetensforsorjning.html>
Hämtat 2021-03-22

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) ska bidra till att stärka den svenska högskolan och Sverige som kunskapssamhälle. Vi granskar kvaliteten på högskoleutbildningarna, vi analyserar och följer upp utvecklingen inom högskolan och vi bevakar studenternas rättssäkerhet.

uka.se

